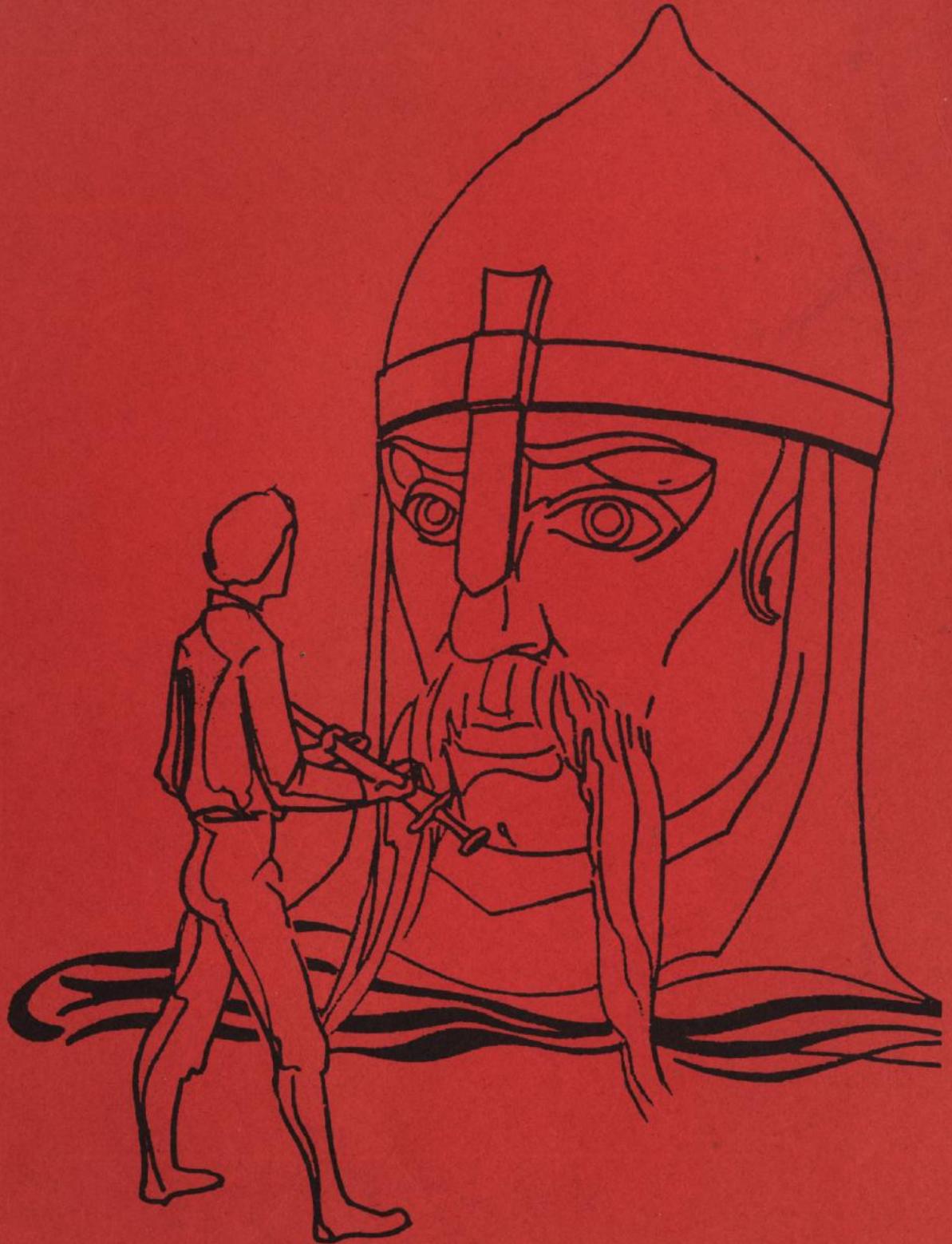

SUMMER 1986

АНАБАЗИС

НАВАССИС

НАЦІОНАЛІЗМ — ЦЕ ВЕЛЕТЕНСЬКА І НЕПОБОРНА СИЛА, ЯКА ЯСКРАВО ПОЧАЛА ПРОЯВЛЯТИСЯ В ХІХ ВІЦІ. ПІД ЇЙ МОГУТНІМ НАТИСКОМ ЛАМАЮТЬСЯ НЕПЕРЕМОЖНІ, ЗДАЄТЬСЯ, КАЙДАНИ, РОЗПАДАЮТЬСЯ ВЕЛИКІ ІМПЕРІЇ І З'ЯВЛЯЮТЬСЯ ДО ІСТОРИЧНОГО ЖИТТЯ НОВІ НАРОДИ. НАЦІОНАЛІЗМ ЄДНАЄ, КООРДИНУЄ СИЛИ, ЖЕНЕ ДО БОРОТЬБИ, ЗАПАЛЮЄ ФАНАТИЗМОМ ПОНЕВОЛЕНІ НАЦІЇ В ЇХ БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ.

ЯК НЕ МОЖНА СПИНИТИ РІЧКУ, ЩО ЗЛАМАВШИ КРИГУ НАВЕСНІ БУРХЛИВО НЕСЕТЬСЯ ДО МОРЯ, ТАК НЕ МОЖНА СПИНИТИ НАЦІЇ, ЩО ЛАМАЄ СВОЇ КАЙДАНИ, ПРОКИНУВШИСЬ ДО ЖИТТЯ.

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

SUBSCRIPTION FOR 1986

ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada

CANADA	\$16.00 (Canadian)
UNITED STATES	\$14.00 (U.S.)
all others:	
BY BOAT	\$14.00 (U.S.)
AIR MAIL	\$17.00 (U.S.)

Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок)
просимо адресувати на :

NAME

ADDRESS

.....

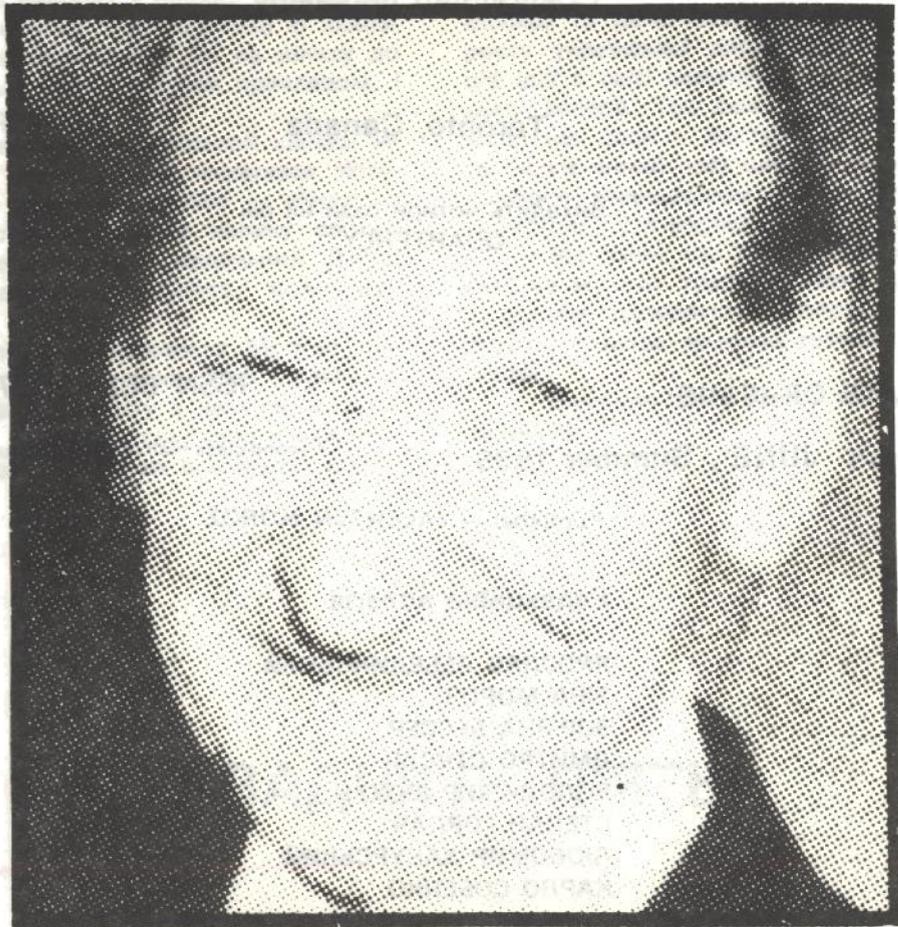
.....

.....

.....

VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862

АНАБАЗИС

KURT WALDHEIM

Чи треба нам українського візенталя? Мабуть нам треба Вальдгайма, який не побоявся стати до бою з величезною мафією і виграв.

З переможцем і візенталі стають чемними.

PIK VII

ч. 2 (25)

ЛІТО 1986

M. & S. IVANYUKY
187 Buffington Rd.
Akron, Ohio 44313
Phone 216/837-7410

ТОРОНТО

А Н А Б А З И С

A N A B A S I S

Ukrainian Magazine

Toronto, Canada

Price \$ 3.75

Виходить чотири рази на рік
QUARTERLY

DATE OF ISSUE:

ISSN 0824-3557

JUNE , Summer 1986

Second class mail registration number 5730

Publisher — VALENTYN MOROZ

Редакційна колегія

ЯРОСЛАВ ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

ВІРА МОРОЗ

ЗОР'ЯНА БЕССЕР

ДМИТРО СТРОІЧ

ВОЛОДИМИР МОХУН

СТЕПАН ГОРЛАЧ

ЛЮБОМИР ХАБУРСЬКИЙ

КАРЛО СОБЕНКО

Обгортка — АНАТОЛІЙ КОЛОМИЄЦЬ

Підписані статті висловлюють точку зору автора,
а не редакції.

Надіслані рукописи не повертаються.

Редакція застерігає за собою право скорочувати
статті та виправляти мову.

Всі права застережені.

Copyright

Передруки дозволені за поданням джерела

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ до КУРТА ВАЛЬДГАЙМА

ПРЕЗИДЕНТА АВСТРІЇ

Шановний Пане Президенте!

Ваша перемога на виборах є нашою перемогою. Ми, Українці, вже багато років переборюємо ті наклепи й інтриги, які мусили перебороти Ви на шляху до мети. Тому Ваш виграш є для і добрим прикладом, і добрим знаком.

Як не казався всесвітній відьомський шабаш на лисій горі коло Гадсон рівер; як не намагався зіпсувати Вам справу своєю нечистою магією — нічого не вийшло. Маленька Австрія поборолла велику світову мафію. Що ж, це стара історія: маленький Давид завжди перемагає великого Голіата, коли цей велетень гнилий.

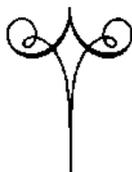
Певні світові чинники, керовані з Москви, намагаються витворити таку ситуацію, щоб Україна й Українці асоціювалися в очах світу з чимось негативним, у даному випадку — з поняттям «вор кримінальз». Кожен розуміє, що справа зовсім не в минулих подіях

з часів Другої світової війни. Справа в *майбутніх* подіях. Москва та деякі інші світові чинники панічно бояться росту української державницької ідеї. Бо поширення цієї ідеї в світі неминуче приведе до розвалу Московської імперії. Так само певні світові чинники зрозуміли, що коли в Австрії стане Президентом (уперше за післявоєнний час) широко відома в світі людина, з великим міжнародним авторитетом — тоді Австрія перестане бути нарешті *шахівницею для чужої гри*.

Ми певні, що так і станеться: Австрія, така багата на музичні традиції, стане грати власну мелодію. І декому доведеться розпрощатися з думкою, що Австрія є лише зручним готелем для деяких світових мафій.

Бажаємо Вам успіху на цій дорозі, Пане Президенте!

Редакція «Анабазису»

ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИ

Отже — кладемо на стіл 25-те число «Анабазису». Ювілей. Так непомітно пройшов час... Здається, недавно вийшло перше число журналу, друковане ще на машинці. Друге уже виглядало професійно...

Та нас цікавить не вигляд. Нас цікавить зміст. За шість років читач побачив: «Анабазис» має *стиль і лінію*. Хтось любить цю лінію, хтось ні. Але кожен бачить: це журнал, який знає, чого хоче. Коли прочитаєш його з початку до кінця — немає почуття, що цей журнал невідомо для чого виходить. По правді кажучи, коли читаєш більшість українських журналів — таке відчуття з'являється.

Таким чином, перші шість років були періодом *концепційної стабілізації*. Запропонувавши свою лінію громадї, «Анабазис» мусив знайти реального читача й передплатника, зацікавленого цією лінією. За 40 післявоєнних років засновано десятки українських журналів. Але втрималися при житті лише одиниці. Та й вони не стоять на власних ногах. За ними, як правило,

стоїть якась партійно-групова каса, або (в гіршому випадку) чужі, неукраїнські гроші. Недарма ж писав «Лис Микита»: чому не виходить шість місяців такий-то український журнал? — Бо його автори служать в Ізраїльській армії і не мають часу писати.

Можливо, це нескромність; але «Анабазис» є єдиним українським журналом в діаспорі, який тримається фінансово *сам на собі*. Тримається тому, що певна група людей хоче його читати і готова за це платити. Якщо ми помилюємося — підкажіть нам, шановні читачі; назвіть імена інших журналів такого типу.

Мусимо почати другий етап у житті журналу — це *період розбудови*. «Анабазис» мусить бути місячником. Мати більший вплив на публіку, українську й неукраїнську.

Як цього досягти? Детально на цю тему — читайте у статті «Проект Сталінтя», на стор. 6.

ПРОЕКТ СТОЛІТТЯ

СПРАВА, БЕЗ ЯКОЇ НЕ ВТРИМАЄМОСЯ

(Промова на ювілеї 50-річчя
20 квітня 1986 року в Торонті)

Що найголовніше у будь-якій справі? — Знайти добру ідею. Часом здається, що це дуже просто: мовляв, і так ясно, що до чого. Бери й роби. Ні, це не так просто. Від того, наскільки добра була ідея на початку, залежить успіх на довгі роки.

Особисто в мене найчастіше з'являються добрі ідеї тоді, коли розсередить жінка.

Мені — 50 років. І саме тепер я... почав підіймати вагу в спортовому клубі. Почав і подумав: коли я це робив востаннє? Виявляється — рівно 25 років тому! А потім 13 літ тюрми, шукання свого місця на Заході... Хтось у Канаді сказав: «Коли виплачений морґідж (позика) за хату і кетедж — можна вмирати». Ні! Якраз тоді можна починати жити! Це — моя філософія.

І от підіймаю я щотижня вагу в спортовому клубі. Колись, у студентські роки, я підіймав більшу. Але тут, у моєму клубі, великої нема — лише для правни. Хочеться більшої ваги...

І я придумав!

Ось Вам моя розповідь про великий тягар, який підійму разом з Вами.

Я відчуваю увесь час, що хочете від мене чогось більшого, ніж те, що тепер даю Вам. Не раз казали мені на лекціях мого курсу історії в Торонті: «Нам ваші лекції подобаються. Але тут вам не місце. Ви говорите до трьох десятків людей. Вам треба ширшу аудиторію». Я й сам це знаю. Але як цього досягти? Як зробити, щоб те, чим живеш і гориш, почув широкий світ? «Людина все може, тільки не знає як.» Це сказав мій син, коли йому було чотири роки. Звичайно, від когось почув. Я думав сім літ на Заході, аж поки додумався до «як». Знайти своє «як» — це означає знайти своє місце, де можеш зробити найбільше і найкорисніше. Знайти свою роль.

Я знайшов своє місце. Слухайте.

Останнім часом Українці на Заході (в Канаді зокрема) проводять успішні фінансові збірки. Фундації виникають одна за одною і швидко ростуть. Збірка «на оборону українського імені» уже, здається, досягла запланованого мільйона. Наша козацька православна громада з центром у Вінніпегу збрала успішно мільйон на певну мету і почала другу збірку. Патріархальне товариство «Св. Софія» уже переступило в Америці за півтора мільйона. Чудово! Ці успіхи збуджують надію: ми все ж таки на щось здатні.

Навіть (грубо кажучи) як збирають на щось «дурне» — це добре. Бо як не будуть давати на «дурне» — відучаться давати й на мудре. Вийшло так, що певна наша збірка пішла на досліди професора Грабовича про «гомосексуалізм Шевченка». І все ж я радію, що Гарвардська фундація росте швидким темпом. Не завжди в українському Гарварді буде такий стан, як тепер. Люди ж ідуть на емеритуру, вмирають (царство їм небесне). Колись у Гарварді заговорять про Шевченка інакше.

Отже: радіймо, що українські фундації ростуть. Але вже час розглянутися: на що давати? Маємо вибір; фундацій багато. Ми вже не є бідними «першими імігрантами». Маємо що дати.

Є фундації, які нагадують форнеси (опалювальні системи), що гріють тільки себе. Уявіть собі такий форнес: у ньому горить олива, та він нагріває лише себе, а не цілий дім. Це не фантазія. Недавно газета «Торонто Сэн» писала про канадську харитативну установу. У цій установі 80 % зібраних (з пожертв) грошей іде на «пейди», тобто на платню працівникам. Добра харитативність! Ніхто не вкрав ані цента — але що з того? Де ефект? Вони гріють тільки себе... Візьмімо інший приклад, більш «чемний». Навесні 1986 р. в Канаді проголошено акцію «Блек ріббон дей» («День чорної пов'язки»). Що це таке? З ініціативи Естонців українські, литовські, латвійські, чехословацькі, угорські та інші організації Канади вирішили проводити щорічно 23 серпня (день підписання пакту Ріббентроп — Молотов) маніфестації протесту у Вашингтоні й Оттаві, протестуючи проти окупації совітами Східньої Європи. Дуже добра ідея. Але не продумана. 23 серпня — чи можлива в цей час будь-яка успішна політична акція на Заході? Це час, коли всі політики (і їхні виборці) лежать на піску; це час тотальних ваканцій. Кого притягнеш на маніфестацію в такий час? І якщо маніфестація все ж таки відбудеться — хто її помітить? Кому хочеться думати в ці гарячі ваканційні дні про чорні траурні пов'язки? Та й куди почепиш 23 серпня цю пов'язку? Це ж спена — усі в сорочках з коротким рукавом, або й зовсім без рукава. Хіба прив'язати цю чорну пов'язку на голу руку, як колись робили індіанські чіфи? І друге: сучасне покоління у Північній Америці не буде взагалі носити чорну пов'язку. «Я не хочу, це принизливо», — сказала мені Українка, що народилася на Заході. Вони охоче носи-

ли б гудзика (беттон) на грудях. Як бачимо — все непродумане. Люди витратять час, енергію і кошти з якоїсь фундації. Але то буде форнес, що нагріє лише себе. Ефект — мінімальний. От коли б цю акцію перенести на квітень, на день Ялти — вона була б успішною і дала б ефект. Саме в Ялті у 1945 році Рузвельт віддав Східню Європу Сталінові.

Звичайно є багато розмов про те, що в такій-то інституції чи фундації «крадуть». Практика показує, що в українських інституціях крадуть дуже мало. (У всякому разі, якщо порівняти з іншими етнічними групами). Просто ми не туди витрачаємо. Кошти наших фундацій ідуть переважно на вимираючі, безнадійні справи. Яюсь маленьку дівчинку в Нью Джерзі спитали: «Де ти була сьогодні? — В садочку. — І що тебе там учили? — Про Україну. — А що таке Україна? — То таке пані, що ще не вмерла.» Дитяча інтуїція — геніальна. Це дитя відчуло, що все, зв'язане з українством навколо неї — вимирає; або уже вмерло, або збирається вмирати.

Чи можна витратити наші кошти на такі справи, які будуть жити, і дадуть ріст? — Подумаймо самі. Дві українські групи (нема потреби їх називати) мають дві фундації з майже однаковою назвою: «Визвольний фонд» і «Фонд визволення України». Дуже добра ідея: визволяти Україну. Але як її визволяти тепер, коли гармати мовчать? Є зброя сильніша, ніж гармати: СЛОВО. У Грицька Чубая, передчасно померлого львівського поета, є цікавий вірш.

Вечір. Ніч.
І мені сниться,
Що я тікаю на Січ.
А за мною пан із своєю вартою,
а за мною
секретар райкому партії.

Кінець вірша такий:

Тікає нація.
А за нею товариш Калакура,
зав. відділом пропаганди і агітації.

Он яке тепер втеча на Січ: це втеча від чужої пропаганди! Січ — це тепер своя правда. Але як до неї пробитися? У полоні тримає націю «зав. відділом пропаганди і агітації». Слово, чуже слово тримає в полоні 50 мільонів українців. Чому ж він одна, ані друга група з визвольними фондами (немалими!) не створила свого слова — радіопересилання на Україну? Це ж тепер єдиний (і найуспішніший) спосіб визволення України. Це потрібне, як повітря. Кілька років тому українська газета писала, що відбувся з'їзд «Визвольного фонду» і що пан такий-то досмертно (!?) обраний головою цього фонду. Отже, цей фонд перетворили на форнес, який досмертно буде гріти того пана, і ще кількох таких. «Досмертно?» — Цього і в Москві нема. А тут, у демократії, подумались.

Форнеси, що гріють тільки себе...

Одна українська група мала колись у Мадрид (ще за Франко) власне радіопересилання на Україну. Але Іспанія давала тоді радіовисильню даремно. Як потім зажадали грошей — українська група відмовилась... Ми вміємо збирати. І любимо збирати. Але дуже не любимо давати. Але ж хто не дає — той нічого й не здобуде. Що значить давати? — Це су-

часною мовою зветься інвестмент (капіталовкладення).

Що головне у теперішньому світі? — Інвестмент. Ми навчилися робити інвестмент у мури. Наші установи купують і купують все нові будинки. Але ми ще не навчилися думати про інвестмент у голови і серця. Це особливо важливо у Північній Америці. Що є головною рисою Північної Америки? Це — молода цивілізація. А значить, голова у неї, жартом кажучи, ще порожня. Хто наповнить її — буде паном ситуації. На наших очах голову Америки наповнили Жиди. Які результати — бачимо.

Вчимося у них!

Інвестмент у мури — це важливо. Але це ніщо саме по собі. Згадаймо історію. У догітлерівській Німеччині Жиди зробили інвестмент у мури, і мали всі мури в своїх руках. Але забули про інвестмент у голови. Інвестмент у німецькі голови зробив хтось інший — Гітлер — і мури пропали за один рік. Те ж саме сталося в Росії у 1917 році. Багаті люди мали в руках усі мури. Але інвестмент в голови зробив хтось інший — Ленін — і мури пропали за один рік. Після Другої світової війни Жиди вже були мудріші. Вони зробили інвестмент в Америці не лише в мури, але й у голови. І так успішно, що тепер воюють проти Каддафі американськими руками.

Хто є паном сучасного світу? — Медіа, тобто засоби масової інформації. Той, хто наповнює людську голову. Брейнвошинг (промивання мозку) є, можливо, найважливішим поняттям у сучасному світі. (Якщо комусь не подобається це слово, можна вжити чемніший варіант: «система формування людського думання»). У чому ми, Українці, найбільш помилилися, і в чому ми найбільш застарілі? — Ми ніколи не задумувались над вищеописаним питанням, і ніколи ще не мали стратегії, як сформулювати людську голову. Інвестмент в індустрію брейнвошингу у нас ще стоїть практично на цифрі 0.

Візьмімо факти.

Українська газета з найбільшим накладом — це «Свобода». Навіть якщо врахувати ті числа, які розсилаються без передплати членам УНСоюзу, то наклад «Свободи» досягає лише 28 тисяч (гострі язики кажуть, що ця цифра сильно «переоптимістична»). Але нехай це правда: 28 тисяч. То це ж мізерія, бо самих лише людей українського походження в Америці є більш як 700 тисяч (згідно з найновішим переписом). Значить, ми навіть у власні українські голови не робимо інвестменту. (А що ж уже говорити про чужі?). Гляньмо на справу уперше так тверезо, без емоцій: українську голову формують не-українські чинники. І так само вперше сформулюймо цю ідею: потрібно створити українську систему брейнвошингу, українську систему вкладання потрібних нам ідей у людські голови, свої й чужі.

Як це зробити?

Сучасні люди на Заході читають неохоче. Зате слухають радіо, дивляться телевізію — з великою охотою, що вже є різновидністю наркоманії. В Україні читають охоче; але як ти їм перешлеш книгу? А от прочитати книгу по радіо — можна.

Я сьогодні пропоную Вам ідею дуже популярної фундації. Я пропоную збирати гроші і... виговорювати їх у повітря. (Знаю, як у нас люблять збирати, і як не люблять віддавати...)

Я пропоную почати правдивий інвестмент: не в мури, а в душі. Вкладати українство у людські голови й душі.

Починати будемо з того, що вже було і до чого Ви звикли: мій щотижневий радіокоментар. Ви слухали його чотири роки на радіопрограмі «Пісня України». Я нічого не маю проти цієї програми. Я на ній привчився до радіо. Але, як каже українська приказка, чужа хата є чужою, хоч би була й найліпшою. Для того, що я пропоную, необхідна власна хата. Отже, ми створимо Радіоклюб для Торонта й околиць. Він буде мати членство і річне зібрання. Бути членом радіоклубу — це означає заплатити вкладку: 20 доларів, і агітувати інших зробити те саме.

«За рік — 52 коментарі. Отже — 40 центів за один коментар. Це найдешевший «ентертейнмент» у Канаді! Хіба дурний не згодиться дати 40 центів, щоб послухати добрий коментар.»

Отак треба вивиснювати людям справу.

Після того, як мої коментарі на «Пісні України» припинилися, я отримав сотні питань, телефонічних і письмових: чому більше немає коментаря? Я відповідаю сьогодні: коментар буде! Хочете слухати — платіть і переконуйте інших. Чим скоріше збереться необхідна сума для ренти хвилі та всіх інших видатків — тим скоріше знову зазвучить радіокоментар. Далі — такий радіоклуб треба заснувати у Вінніпегу (там уже є прихильники), Едмонтоні, Детройті та інших околицях Північної Америки. Візьмімо статистику. Торонто, Монреаль, Вінніпег, Едмонтон, Ванкувер з околицями — це 80% канадського населення. Отже, якщо ми маємо англійськомовний коментар у цих містах — ми маємо вплив практично на все канадське населення. (Маємо на увазі добрий коментар, а не етнічне базікання про етнічні справи). Є також можливість у Торонті отримати час для коментаря на телевізії (кейбл-тіві). Аби були гроші для витрат.

Це лише початок. Це можна розпочати й через місяць, як зберемо кошти.

Але велика ідея, розрахована на роки і роки — це незалежне приватне радіомовлення на Україну. Для чого потрібне таке радіомовлення? Бо не маємо такого. Про «Радіо Свобода» Ви вже знаєте. О так, всі кажуть, що там є український відділ. Але тут мєленьке помилка. Це — україномовний відділ візенталя. Між українським і україномовним — велика різниця. Про Шелеста назвали в Москві: «Цей хахол говорить по-російському, але ДУМАЄ по-українському». Ми маємо «Радіо Свободи», «Голос Америки» та ще кілька радіопрограм, які говорять по-українському. Але чи вони думають по-українському? Чи дивляться на справи українськими очима? О, з цим уже не так легко. На «Радіо Свобода» Ви можете говорити, що Київ заснували Хозари (тобто Жиди практично) і що князь Кий був «хозарським намісником». Було там пересилання про Антів, наших предків. Автор закінчив його так: «Потім з Антів утворилися три народи: український, російський і білоруський». Я витріщив очі, коли прочитав таке. Навіть у Києві (контрольованому Росіянами) професор історії посоромиться сказати, що з Антів походять Росіяни. Бо знаємо, що Анти жили у

Причорномор'ї. Як далеко вони сягали на Північ (бодай до лінії Києва) — нічого не знаємо. І — в історії нема жодного клаптика паперу, який свідчив би про Антів у Білорусії та Росії. Отже: щоби втриматись на «Радіо Свобода», в Мінхені треба бути більш русо-фільським, ніж у Києві.

Треба мати СВОЄ радіо! Радіо, яке б не лише промовляло українськими словами, але й дивилося б на справи українськими очима. Звичайно на це кажуть: «нам не дозволять». Я питаю: хто не дозволить? Англія? Ми підемо до Франції. Франція не дозволить? Ми підемо до Парагваю, Чілі, Тайваню, Таїланду. (До речі, чилійський уряд пропонував одній українській партії радіовисилання на Україну, і то не за дуже великий кошт. Але ж ми так не любимо давати...). РЧ ясна, з радіопрограмою такого типу завжди є якісь проблеми. Але хто ж їх не має? Навіть така потужна фірма, як «Радіо Свобода», має їх. Після революції у Португалії вони мусили забрати з цієї країни свої передавачі. Так що тут завжди треба бути готовим до несподіванок і шукати нові шанси, у новому місці. На Заході все вирішується через гроші. Скажімо, «праву» газету «Спатлайт» (Вашінгтон) судять не переставачи, з метою збити її фінансово. Але газета має гроші, тому й тримається. «Джан Бйорч Сесаеті» певні чинники хотіли зліквідувати у 60-ті роки як «неконституційну» організацію. Але вони витримали судовий процес, бо мали гроші.

Як не філософуй на Заході, прийдеш до тої самої мудрости: гроші... Тому ми починаємо з заснування фонду. Принцип П — користуватися лише відсотками (інтерест), не зачіпаючи основного капіталу (принсипал). Це єдино можливий варіант. Маємо повчальний приклад з «Енциклопедією Українознавства» в Сарселі. Вони за 40 років зібрали значні суми, але все це «з'їли». Аж тепер вони здогадалися творити «залізний фонд», з метою використовувати лише відсотки. Не хочемо повторювати цю помилку — починаємо відразу з принципу «життя на відсотках».

Свій голос на Україну!

Свій голос (хоч і англійською мовою) для Північної Америки!

Брейнвошінг завжди робили нам, Українцям, але не ми комусь. І тому ми програвали. Уперше висуваємо цю ідею: створити систему українського брейнвошінгу, щоб формувати систему людського думання згідно з нашими інтересами.

Не втікимо від тяжкої правди: як не створимо українську систему брейнвошінгу — пропадемо, не втримаємось.

Згадаймо про Олега Кошового. На Україні всі знають про нього. Це український юнак з Донбасу, який у 1942 році створив комсомольське підпілля. Звичайно, був заарештований Німцями і знищений. Саме його прізвище — Кошовий — вказує, що він був природним лідером; був покликаний творити й організувати. Він створив підпілля і загинув за чужі, московські інтереси. Бо інвестмент у його голову зробила лише Москва. (Потім на його трупі Москва зробила ще велику пропаганду, і робить досі). Ніхто інший, крім Москви, не мав доступу до формування його голови, його ідеалів (в умовах Донбасу). Єдине, що досягло до нього з-за кордону сталінського царства — це було радіо. Яби тоді було наше радіо,

і вклало у його голову наші поняття — він організував би українське підпілля, заснував би УПА в Донбасі.

Ми створимо таке радіо для теперішніх Олегів Кошових, щоб на час майбутніх подій вони мали український інвестмент у голові й душі і дивились на справи по-нашому. Ми тут переконуємо один одного на українських бенкетах. А там, на Україні, є 50 мільйонів Українців. Хто формує їхні голови? Хто робить інвестмент у їхні душі? — Москва. А по радіо з Заходу — візенталь і компанія. Чому ми про це не думємо: як формувати голови цих 50-ти мільйонів? Це ж наше майбутнє! Вкласти у це мільйон доларів — пізніше повернуться білльйони!

Чому ніхто до цього не додумався?

Дійсно: чому? Тут нема на кого нарікати. Спитайте наших лідерів: чи мвають вони час про це думати? Де ж той час візьметься, коли мусимо боронити то Дем'янюка, якого забрали в Ізраїль, то Ковальчука, якого хочуть забрати; то тримати за хвіст комісію Дешейна і не пускати до Москви, куди вона збирається поїхати. Голови наших лідерів забиті маленькими, дрібними клопотами. Ми без кінця бігаємо з книжечками в руках і показуємо один одному: дивись, що візенталь написав про дивізію! Ай-вай, що тепер буде? Ми завжди лише реагуємо. Це і є стратегія Москви: без кінця засмічувати наш мозок дрібними клопотами, щоб ми лише реагували, і не мали ні часу, ані атмосфери, щоб творити власні, ширші концепції.

Ми реагуємо вже тоді, як проблема впаде на голову. Починаємо діяти тоді, як все минуло, і ловимо подію за хвіст. Я довго думав над цим і сказав собі: годі! Є добра російська приказка: треба бити по голові, а хвіст сам відпаде. Це вони у Москві хочуть, щоб я без кінця бігав від однієї маленької акції до другої: все якісь «інформативні сходи», «деформативні», «дезінформативні». Звичайно, як буде це одна маніфестація, щоб боронити Дем'янюка, що сидить у тюрмі в Єрусалимі, я вважаю своїм обов'язком взяти участь. Але все ж основною своєю працею я буду вважати щось інше. Оборонити Дем'янюка вже тоді, як він в Ізраїлі — це важко. **Треба боронити 50 років наперед.** Буде ще в майбутньому сто дем'янюків, тобто подібних конфронтацій. Я буду працювати для майбутніх дем'янюків. Як? Маленький приклад.

Коли почалась Друга світова війна? Кожен скаже: 1 вересня 1939 року, нападом Німеччини на Польщу. Ні! Друга світова війна почалась 14 березня 1939 року нападом Угорщини на Карпатську Україну. Австрія була окупована без бою; Чехи здались без бою. Перші, що стріляли проти гітлерівської коаліції (Угорщина була сателітом Гітлера) — це були карпатські січовики. На пропозицію капітулювати полковник Колодзінський, командуючий Карпатської Січі, відповів: «В лексиконі українського націоналіста немає слова 'капітулювати'. Нас можна розбити в бою, але нас ніхто не зставить капітулювати».

Отак виглядає правда про початок Другої світової війни. Ніби всі знають ці факти — але концепції ми не створили. Концепції про те, що Друга світова війна почалася з нас, Українців. Чому? Бо не глянули на цю справу нашими очима.

А тепер подумаймо: якби ми 40 років тому

створили цю концепцію і поширили її в світі — нашу правду про початок Другої світової війни — чи мав би тепер візенталь шванси? Чи хтось повірив би йому, коли він сказав би, що «Українці коляборували з Гітлером»? Західня людина відповіла б йому: «Ти що, жартуєш? Як же Українці могли коляборувати з Гітлером, коли вони перші стріляли проти гітлерівської коаліції, першими стали до бою проти того, кому Гітлер доручив окупувати Закарпаття?»

Отак ми й будемо говорити англійською мовою до Канадців та Американців. Але щоб говорити це, необхідно мати власний голос, власне радіо чи телевізію. Чого варте говоріння через чужий голос — видно з одного прикладу. Ми, група «Анабазису», намагаємося вквати якнайбільше матеріалу про «терелівщину» в канадські газети. Це дуже важливо. Бо коли канадський читач дізнається, що Йосип Тереля був п'ять місяців у підпіллі; про діяльність підпільного УНФ (Українського Національного Фронту); про підірваний у Закарпатті військовий потяг; про перестрілку в Карпатах 1982 року (про все це є матеріал у «Хроніці Католицької церкви на Україні) — тоді для Заходу стане ясно, що Україна має власне обличчя у спротиві, не менш цікаве, ніж польське «Солідарність». Тоді Україну помітять, і не скажуть, що ми є «Росією». Нам пощастило: ми натрапили на журналістку з «Торонто Сан», яка розуміє українську мову. Ми так намагалися їй усе в'яснити! І що ж? Вона написала, що Тереля... ховається у підпіллі, бо знає забагато про Валленберга (шведського дипломата) і боїться, що його вб'ють. От і все. Це переконало мене остаточно: треба мати свій канал доступу до читача, або слухача.

Ми не будемо різкі у нашій радіопрограмі. Ми будемо релігійно-культурною радіопрограмою. Але як багато можна сказати через тему релігії чи культури!

Приклад. Є дві концепції, і обидві дуже наукові. Перша: про те, що Київ заснували Хозари. Що ж, ця концепція має своїх прихильників. Але є й друга: про те, що Єрусалим заснували Українці. Тобто вихідці з України: Арійці (Індо-Європейці). Вони мігрували з України до Малої Азії й потім (під назвою Геттітіа) рушили на південь і покорили Сирію, Палестину. Вони й заснували Єрусалим. Семітизація цих територій наступила пізніше. Ця теорія стає все популярнішою в науковому світі Заходу. Отже — дві чисто наукові концепції, і обидві мають право на існування. Я можу реклямувати на своєму радіо ту, яка мені до вподоби. Люди повірять у ту, про яку частіше чують; на яку спрямовано більше світла. Збудуймо цей прожектор, щоб спрямувати світло на потрібні нам речі!

Візьмімо новини на радіо, телевізії. Це нібито не агітація — «просто факти». Але які новини давати? В Америці є мовчазне правило: серед перших трьох новин одна мусить бути про Ізраїль. Усе залежить від того, які новини вибрати і які поставити на перше місце. На нашій радіопрограмі будемо вибирати ми.

Деякі принципи нашого радіо.

Перший. Ми будемо говорити про ті самі речі, що й всі радіопроеграми світу. Але то будуть речі, побачені українськими очима. Не часто таке чуємо чи читаємо. На жаль. Українські люди роблять успіхи. І ми радіємо. Але не завжди задумуємося, які це успіхи: українські чи особисті? Знайомий професор,

МІЛІОН ДЛЯ 50 МІЛІОНІВ ФОНД СТОЛІТТЯ

великий український патріот між своїми, сказав мені: «В університеті (американському) я викладаю русо-фільську версію. Щоби втриматися на праці». От і все. Той факт, що йому вдалося зайняти позицію професора — це успіх в його особистій кар'єрі. Але до українських успіхів це не має жодного відношення. Маємо вже цілі інституції, де сидять Українці і говорять (чи пишуть) про Україну. Але чи дивляться вони на наші справи українськими очима? Підіть на лекцію професора Магочія, який очолює катедру української історії в Торонті, і самі дайте відповідь на це питання.

Ось приклад справи, побаченої нашими очима. РУП (Революційна Українська Партія), створена Міхновським, була дуже робітничою, «пролетарською» і соціалістичною. На перше місце вона ставила оборону «інтересів пролетаріату». Але як вона розуміла інтереси пролетаріату? У постанові РУП сказано: хто головний ворог українського робітника? Російський робітник. Бо він, гнаний злиднями з Росії, йде на Україну і відбирає працю в українського робітника. Ось чудовий приклад, як навіть у «пролетарській», інтернаціоналістичній партії можна дивитися на справу національними, українськими очима. Хто згадує тепер про ці речі з нашої історії? — Ми на нашій радіопрограмі поставимо це в центр уваги.

Фундація, яку ми створюємо, призначена для здійснення чотирьох великих ідей:

1) Незалежне українське радіо на Україні.

2) Англійська радіограма для Північної Америки.

3) Телевізійні коментарі.

4) Російськомовна українська радіограма.

Зупинімося на останній. У Совітському Союзі та Східній Європі російську мову розуміють до 500 мільйонів людей — від Чехів, Болгарів аж до Чукчів та Узбеків. Це — «англійська мова Сходу». Створити російськомовну, але нашу за духом радіограму — це означає вкладати наші ідеї в голови півмільярда людей. І ніхто з Українців досі не висунув цю ідею! Як вузько ми думаємо, затиснуті дрібними клопотами у свої етнічні бейзанти під церквою! (Я подумав про це кілька років тому, і навіть подав письмово цей план директорові «Радіо Свобода». За це мене й вигнали з цієї інституції. Навто небезпечними є такі плани для російсько-візенталівської домінації в радіомовленні для 500 мільйонів).

Це великі ідеї — я не боюсь цього слова. Якщо ми зуміємо це здійснити — ми зробимо справу століття. І тому я називаю план ПРОЕКТОМ СТОЛІТТЯ. Я не відкрив цю Америку і не претендую на це. Справа століття вже почалася: 1. Наші катедри в університетах. 2. Наші англійські історії, енциклопедії — це проекти століття, бо вплив їх на світ буде вимірюватися століттями. (Дарма, що на цих катедрах не завжди говорять те, що нам потрібно, сама справа є епохальною. Повторюю: з часом там заговорять інакше).

Я висувую третю ідею: медіа (засоби інформації). Енциклопедії читають лише сотні людей (хоч і дуже впливових). Радіо ж слухають мільйони. Це єдиний (поряд з телевізією) засіб впливу на маси, на мільйони.

Тому ми назвали нашу фундацію

Можуть запитати: чому цю ідею висувує одна людина, а не група? Чи це можливо? Історичний досвід відповідає на це: такі принципово нові речі завжди мусить почати хтось один. Інакше не бувало. Є такий жарт: чоловік винайшов машинку для застругування олівців. І пішов до свого зверхника за дозволом, щоб зреалізувати винахід. Зверхник сказав: добре, згода. Але я додаю до цієї машинки прилад для обстругування моркви. І вони пішли до більшого зверхника. Той сказав: добре, згода. Але я додаю до цієї машинки апарат для обстругування картоплі. Коли прийшли до найвищого зверхника, він сказав: добра машина. Але для чого тут ця дрібничка до застругування олівців? Треба її викинути.

Якщо кинути справу в гурт, «у колектив» — перша, найцінніша ідея завжди буде викинута; від неї залишаться ріжки і ніжки. Мусово, щоб хтось один був мотором і душею справи, тримав її в руках. Згадаймо Волта Дізнея, Армстронга, Муна, Бейкера. Всі ці проекти стали успішними лише тому, що біля керівниці стояв один, і підібрав такий гурт (тім), який був потрібний для справи.

Така особистість мусить мати в даному випадку три риси: 1. Самостійність характеру. 2. Гостре відчуття журналізму — уміння визначити, що цікавить людей у даний час. 3. Український погляд на речі.

Якщо починають справу і не мають такої особистості — буде лише фундація, але не дія.

Самі визначіть, чи редактор «Анебазису» має вищеписані риси. Взагалі ПРОЕКТ СТОЛІТТЯ є заклик до тих, хто вірить, що редактор «Анебазису» є доброю кандидатурою на цю роль. Хтось вірить, хтось ні. Це природно: живемо в демократії. Як каже українська приказка: «Один любить попа, другий попадю. А мені, дурачку, дайте попову дочку». Лише особа (не «колектив», ні!) може бути мотором такої справи. Маленька дівчинка сказала Волтові Дізнею:

— Ти малюєш такі гарні звірятка у своїх фільмах.

Він відповів:

— Ні, я не вмію малювати. Це робить маляр.

— Але ти пишеш таку гарну музику до своїх фільмів.

— Ні, я не вмію писати музику. Це робить композитор.

— То що ж ти робиш?

Дійсно: що ж робив Дізей? — Творив ідеї. Без них не було б його фільмів; ні звіряток, ні музики. Він був серцем справи і підібрав собі потрібних людей, створив цілу машину. Він витворив Дізейленд — цілий світ, який сформував смаки кількох поколінь дітей.

Створімо УКРАЇНСЬКИЙ ДІЗНЕЙЛЕНД, щоб формувати смаки майбутніх поколінь по-нашому!

Сучасні приклади такої успішної особистості, що створила велику машину навколо своєї ідеї — це телевізійні проповідники: Армстронг, Бейкер. Був час,

коли у Армстронга залишалося в касі 500 доларів. Але він був упертим, не зневірився.

Ми можемо створити українського Армстронга. Потрібні лише кошти.

Ми маємо великий ринок для такої продукції.

По-перше: люди східно-європейського походження. Вони давно голодні за такими радіо і телевізією, які б говорили про щось поважніше, ніж гокей і гомосексуалізм. Відомий канадський журналіст Вортінгтон якось сказав мені: «Коли б східно-європейці були об'єднані, вони контролювали б вибори в Канаді, як Жиди в Америці». Східноєвропейці давно є в Канаді **третьою силою**, після англійської і французької груп, і лише потрібно **сильного голосу**, який почують всі, щоб об'єднатися. По-друге, Німці. Їх у Північній Америці 60 мільйонів. Їм давно надокучило бути «вічно винними» і чомусь відповідати за всі гріхи в історії, починаючи від Адама й Еви. Але Німці сміливі лише в Німеччині. За кордоном вони мовчазні. Проте підтримають **виразний голос**, коли він зазвучить. І наразі — **нормальні Канадці й Американці**. Їх більше, ніж ми думаємо, але вони мовчать, бо не мають центру. Взагалі настав час творення консервативних органів. Добрий приклад — газети «Вашіngтон Теймз» і «Ю-ЕС-ЕЙ Тедей», що виникли недавно. Саме добрий час створити наш, український голос подібного типу, спрямований на західню людину.

Це один принцип, якого будемо дотримуватися, це — принцип «бідного театру». Так називався театр у Вроцлаві, в Польщі. Ідеєю режисера було: жодних декорацій, жодних костюмів, жодних кольорових ефектів. Бо кіно зробить усе це краще, і театр не може з ним конкурувати. Отже — сконцентруватися лише на якості гри. Гра мусить бути такою, щоб глядач побачив на голій сцені і декорації, і кольори. Це буде нашим принципом: **ЯКІСТІ** Лише коментар, але якісний. Жодних оголошень про канапи, булки і свіжі ковбаси. Добрий приклад — протестантські проповідники типу Бейкера, які знайшли тон. Їхні «нудні» проповіді слухають великі мільйони, хоч вони не показують на своїй телевізії ані гокею, ані дівки з риб'ячим хвостом.

ФОНД СТОЛІТТЯ — найвищий час творити таку фундацію, бо завтра може бути запізно. Рятуймо нашу молодь! Візенталі спочатку переконали кілька своїх поколінь, що вони (Хозари) були в Києві першими, а ми, Слов'яни — вже потім. По війні вони переконали в цьому Захід через жидівські енциклопедії та історії. Тепер вони через таких професорів, як Прицак і Магочій, переконують вже й наше молоде покоління, що першим господарем на українському чорноземі був хозаро-візенталь; а ми вже пізніші пришельці, волоцюги. Мусимо протиставити **свій** голос цій диверсії, поки не пізно. Це підкопування під самі основи нашого права на українську землю!

Те, що я пропоную, не є котом у мішку. Ви вже чули чотири роки мої коментарі в Торонті й околицях. Будете їх чути знову, з двома маленькими додатками: 1. Вони будуть кращими, бо на власній радіопрограмі людина має вільні руки. 2. Замість кількадесяти тисяч людей їх будуть слухати **кількадесят мільйонів** — для цього варто працювати день і ніч, і для цього варто дати пожертву.

Етапи здійснення **ПРОЕКТУ СТОЛІТТЯ**

будуть такі: 1. Радіокоментар для Торонта й околиць. 2. Та сама програма для інших міст, у міру зросту там числа членів клубу. 3. Телевізійні коментарі на місцевих кейбл-тіві. 4. Короткохвильові радіопроеми на Україну та Північну Америку (в міру розвитку бази — також на інші континенти). Що піде за чим — покаже практика. По суті це буде **Інформативний комплекс** для системи українського брейнвошингу. Десь по дорозі в цьому проекті знайдеться місце й для «Анабазису». Його треба розбудовувати. Я й сам ним незадоволений. У сучасному вигляді він є органом для скромної групи однодумців. Але що зробиш, коли немає потрібних фінансів? Люди в Північній Америці читають неохоче. А от дивляться, слухають — з задоволенням. Через радіо чи телевізію можна поставити на ноги й журнал. Група Армстронга може роздавати даремно 8,5 млн. примірників свого журналу «Plain Truth», бо вона створила необхідні кошти на телевізії. Ви дали мені на «Анабазис» за 6 років немало коштів. Але що ж, коли не маємо власних друкарських машин? Несемо ці кошти в чужу касу. Необхідно купити власну друкарську базу. Тоді будемо платити собі за друк «Анабазису», і крім того друкувати іншим. Таким чином «Анабазис» буде сам собі творити фінанси, необхідні для того, щоб стати більш ефективним органом. Ідея полягає в тому, щоб з допомогою фундації поставити «Анабазис» на ноги і потім «відчепити» його від фундації, коли він уже сам зможе «годувати» себе. Створити **добрий** англословний, по-українському думаючий журнал — це велика справа. Якраз потім, коли Україна буде вільною, такий журнал стане необхідним для нашого впливу на світ. Щоб до того часу він «розрісся» і став на ноги — треба починати тепер. Взагалі все у **ПРОЕКТІ СТОЛІТТЯ** розраховане на **десятиліття вперед**. Щоб наші програми стали колись такими впливовими, як Бейкер чи Армстронг — треба років і років праці; але починати необхідно **вже тепер!**

Ідея місцевих радіопрограм така сама, як і видавництва «Анабазис»: у міру зростання місцевих радіоклубів вони будуть «відчеплені» від **ФОНДУ СТОЛІТТЯ** і переведені на власні кошти. Реально хід справи виглядає так: на початку в Торонті (чи іншому місті) не вистачить членів радіоклубу, щоб з їхніх вкладок утримати програму (місцеву). Але коли з'єднати 20-доларові вкладки членів клубу плюс відсотки з фундації — тоді коштів вистачить. Потім, коли людина слухатиме цей коментар рік, другий, і він їй сподобається — вона стане, жартом кажучи, «наркоманом», і вже охоче дасть свої 20 доларів. Прийде момент, коли членів місцевого радіоклубу (торонтонського, вінніпезького) стане досить, щоб утримати програму, і з цього моменту вона буде «відчеплена» від фундації. У принципі **ФОНД СТОЛІТТЯ** призначений для великих програм: 1. На Україну; 2. Для Північної Америки; 3. Російськомовної.

Отже, одне буде витягати друге: **ФОНД СТОЛІТТЯ** допоможе почати місцеву радіопрограму; потім місцева радіопрограма буде реклямувати збірку на **ФОНД СТОЛІТТЯ**. Журнал «Анабазис» теж реклямуватиме (вже тепер реклямує!) фундацію; пізніше фундація допоможе йому здобути ширший діапазон.

* * *

Останнє питання: чи цей план реальний? Що ж, вже є такі незалежні, приватні радіопрोगрами на Україну. Це лютеранське («Думки про віру») з Вісконсину і «Голос української діаспори» з Філядельфії (заснована у принципі на базі асоціації Українців-католиків «Са. Софія»). Цікава історія програми «Думки про Віру». Її створила одна особа. Лютеранський пастор українського походження Джан Шеп зібрав з американських лютеранів суму, достатню для того, щоб кожний день говорити на Україну. Ця одна людина має більше реального впливу на 50 мільонів Українців, ніж всі еміграційні українські партії, разом взяті; бо жодна з цих партій не має власної радіо-програми.

Ці радіопрोगрами є для нас добрим прикладом. Ми використовуємо їхній організаційний досвід, і разом з тим не повторимо їхніх помилок. Основною помилкою подібних програм є бажання зробити все на ентузіазмі, у «вільні від праці вечори». Або погоня за кількістю годин, переданих на Україну. Результатом неминуче буває аматорська якість. Такий підхід — це утопія; щоб подібна програма була успішною, організатор її мусить «сидіти» на цій справі, жити нею і жити з нею, тобто мати звичайну «пейду» (платню). Тому ми починаємо з фінансової бази — фундації. Десятки Українців у Північній Америці починали радіо-програму, але скоро її кінчали. Для успіху потрібно мати стабільний фонд, який дає відсотки (інтерес).

Чи я є доброю кандидатурою для здійснення такої програми? Дивлюся тварезо на такі справи і знаю, що один буде вірити в це і підтримає, другий — ні.

Я звертаюсь до тих, які вірять.

У світі немає жодної справи, у яку б вірили всі. Реально завжди створюється група, яка підтримує дану ідею. Отже — від сьогодні починаємо творити нашу групу, нашу армію. Найголовніше у подібних задумах — це людина з власним хребтом, яку ніхто 1) не збаламутить; 2) не купить; і 3) не візьме під свій вплив. На одній з моїх лекцій слухач сказав: «Нам не можна відділятися від Риму, бо через Папу проходить газова лінія з неба на землю». Уявімо собі, що такий чоловік створив фундацію і зібрав мільон. До нього прийде хтось з Риму (чи з Криму) і скаже: «Ти любиш Україну?» — «Дуже люблю.» — «То віддай цей мільон нам, до Риму, бо в нас у руках є газова лінія, і через нас всі Українці будуть мати доступ просто до неба».

Не один український мільон вже полетів у цю бездонну газову трубу...

Коли б до мене хтось прийшов з такою «Газовою лінією» римського виробництва, я б йому сказав: «Слухай, друже! Я кожний день розмовляю з Богом (так, так, широко молюся і прошу поради). І Бог сказав мені, що газова лінія йде з неба просто через Україну. Як хочеш бути спасеним — неси всі гроші з Риму сюди, скільки донесеш. Україна — це край, позначений Божим благословенням».

* * *

Часом бувають між людьми розмови на тему: «Що робити з Морозом? Нікого не слухає. Його важно переконати». Що ж, отакого й треба в подібних за-

думах, на зразок ПРОЕКТУ СТОЛІТТЯ. До такої людини не знайде доступу жодна «нечиста сила». Кажучи сучасною мовою, таку людину ніхто не візьме під свій вплив. Можливо, це найбільша проблема еміграційного українства: людина з власним хребтом. За останні 50 років у нас фантастично збільшилась кількість професорів, адвокатів, бізнесменів... Але катстрофічно зменшилась кількість людей з власним хребтом. У цьому головна наша проблема: як тільки починалась якась важлива українська акція, її творців або купували, або залякували. Або збаламучували «газовими лініями». У 1919 році ми не могли знайти доброго французького перекладача на Паризьку мирну конференцію. Тепер ми мали б їх цілий батальйон. Але якби прийшлося шукати батальйон інтелектуалів з власним хребтом... Це було б тяжко.

Отже, у даній справі потрібно людини (вистарчить однієї), яку ніхто не купить і не залякає. Тобто потрібно мати людину з великим запасом одержимості. Мабуть, з усіх моїх ідей тюремного часу найбільше сприйнялася тут, серед Вас, саме ця ідея — про одержимість. Там, у тюрмі, було легше стояти на позиції одержимості: ворог перед очима. Тут, на Заході, мені потрібно було 7 років, щоб навчитися, як вкласти заряд одержимості у практичну справу; мати з нього реальний результат. І сьогодні я приходжу до Вас із ПРОЕКТОМ, який вимагає багатьох років одержимості та Вашої жертвенності.

Дехто із щирих прихильників каже на моїх курсах: «Вам би потрібне місце в університеті». Я усміхаюсь на це і відповідаю: звичайно, хто б не хотів мати позицію університетського професора? Але це фантазія. Це — не для мене. Щоб потрапити до університету, я мусив би стати песиком, який гавкає так, аби нікого не налякати. Та що вже говорити про мою кандидатуру, коли навіть професор Божик виявився занадто «страшним» для Торонтонського університету. Ні, він не є жодним екстремним націоналістом. Він є скорше втічним Українцем, ніж національним. (Це природно: він народився в Канаді). Але він хотів пожавити свою справу. Запровадив вечірній курс про Шевченка — і на цей курс прийшло багато людей. Зорганізував конференцію «Україна під час Другої світової війни» і видав книгу про неї — цю книгу розкупили за тиждень. Одним словом, він створив магніт на українській катедрі і притягав людей. Оце й не сподобалось деяким чинникам. І професора Божика вигнали, хоч він мав у 10 разів більше студентів, ніж проф. Магочій. А Магочія не виганяє ніхто; йому з першого дня дали теньор (професор аж до емеритури). Ні, місце в університеті чи на «Радіо Свобода» — не для таких, як я.

Отже, я став перед вибором: 1. Або витратити 10 літ на писання протестів з приводу того, що мене вигнали з «Радіо Свобода»? — Цього вони й хочуть: щоб я, замість писати й говорити до людей, витратив свою біографію на писання до бюрократів. Бачимо ясно, що візентальські впливи в Америці падають. Але ще років з 10 Америка буде «візентальською», поки ті цибаго-цибулясті запахи вивітряться до решти. 2. Чи не краще піти по іншій дорозі: створити за цих 10 літ власне «Радіо Свобода»? Витратити ці роки на будівництво? Це буде найкраща відповідь декому на «Радіо Свобода» й

навколо, якщо ми здійснимо цей проєкт. Я подумав і сказав: гарбуз їхній матері! Ми самі створимо і університет, і радіо, яке будуть слухати мільйони.

Для цього й засновано **ФОНД СТОЛІТТЯ**. І я приходжу до Вас із закликом: створімо цей університет, і це «Радіо Свобода», де дійсно буде свобода, буде звучати наш голос.

Офіційна назва фундації — **Century Fund**; у закличній формі вона буде зватися **МІЛІОН ДЛЯ 50 МІЛІОНІВ**. Але між нами, добрими прихильниками, буде ще одна назва: **ГАРБУЗ ІХНИЙ МАТЕРІ!** Так само, як на теперішній Гуцульщині є під час гостювання «четвертий тост»: «Най вони віздихають!» (Усім ясно, хто має «віздихати»).

Я не є захопленим фантазером. Я дивлюсь на **ПРОЕКТ ТВЕРЕЗО**. Навіть як нам введеться зібрати не, скажімо, півтора мільйона, а десятю частину: 150 тисяч — то це вже досить для радіопроектів і телевізійного коментаря в Торонті. Але саме тоді, коли ми будемо мати можливість промовляти до 120 тисяч Українців у Торонті й околицях — саме тоді здобудемо рекламу для **ФОНДУ СТОЛІТТЯ**.

І ще одну добру справу виконаємо цим проєктом: врятуємо майно старших людей, які хочуть зробити добру справу, але часто не знають як, і лишають свої кошти вбо владі (часом московській), або віддають спадщину на **форнеси**, які гриють тільки себе.

Вкинемо ці кошти у млин, який мале наше зерно!

Від сьогодні починаємо творити зв'язкові групи — тобто дружини збірщиків, які будуть ходити від хати до хати, від родини до родини і професійно переконувати людей у необхідності **ПРОЕКТУ СТОЛІТТЯ**. Будуть казати людям:

Створи собі дійсний пам'ятник! На цвинтарі в чужій країні твій пам'ятник довго не простоят: роки через 50 там збудують фабрику, чи левище. І навіть як пам'ятник буде стояти, все одно ніхто не прочитає Твоє ім'я, написане слов'янськими літерами. Створи собі правдивий пам'ятник — це означає залишити кошти на добру справу, яка через 50 років дасть результат у цілому світі.

Допоможи нам зробити український інвестмент у людські голови — цим поставиш собі правдивий пам'ятник, і Твоє ім'я назавжди буде славним для нащадків у списках **ПРОЕКТУ СТОЛІТТЯ!**

* * *

Що нам треба практично? — Тисячу ширих людей, які дадуть по тисячі доларів. Або десять тисяч, які дадуть по сто доларів. Або одного широкого жертводавця, який залишить мільйон. Недавно помер тавий ширий Українець: Максимів з Нью Джерсі. Він залишив більше як 2 мільйони доларів на Український Інститут у Гарварді. Вважаємо, що він заслуговує на велику похвалу. (Його хвалять навіть ті, які кажуть з доброю усмішкою: Хоч би був запитав спочатку: «Ну, то ви вже вияснили, чи Шевченко був «гомосексуалістом»? — «Ні». — «То я почекаю із своїми мільйона-

ми. Спочатку виясніть!»).

Я закликаю Вас знайти такого ж широкого жертводавця для **ПРОЕКТУ СТОЛІТТЯ**. Не будьмо заздрісними на гарвардські успішні пожертви. Жертводавців вистачить на всі проєкти, якщо вони будуть давати нашу продукцію.

Прошу мене зрозуміти правильно: я не кажу, що проєкт **СТОЛІТТЯ** має замінити існуючі радіопроекти. Потрібна й така програма, де всякий може почути, який концерт буде в неділю, і що продеться в українській м'ясній кремниці. Я не вважаю, звичайно, що лише наш **ПРОЕКТ СТОЛІТТЯ** може створити систему українського брейнвошингу. Я буду радий, коли виникне сто таких програм, як наше; кожна у своєму стилі, і кожна спрямована на широкий світ, а не на етнічний бейзмент. Коли б ми дійсно мали сто таких програм — ми були б у тій самій ситуації, що й Жиди. Вони дійсно мають сотні програм на радіо, телевізії, в газетах, і скрізь задають тон.

Відтепер у кожному числі «Анабазису» буде окрема сторінка для **ФОНДУ СТОЛІТТЯ**; крім того, буде видаватися бюлетень фундації. Буде також регулярно в «Анабазисі» «Драбина до неба»: рисунок, що показує, на якому шаблі ми вже стоїмо у нашій дорозі до мільйона.

Запроваджуємо систему градацій для жертводавців:

1. Всі, що пожертвували 10 тисяч доларів і більше, будуть назавжди записані у списки як **Меценати Фундації**.

2. Всі, що пожертвували 1000 дол. і більше, будуть записані як **Фундатори**.

3. Всі, що пожертвували сто дол. і більше, будуть записані як **Добродії**.

4. Всі, що пожертвували будь-яку суму до ста доларів — їх імена будуть назавжди вкарбовані у списки **ФОНДУ СТОЛІТТЯ** як **Жертводавці**.

* * *

Недавно я отримав дуже зворушливу пропозицію. Українець старшого віку спитав мене: хочеш їхати до Єрусалиму, на процес Дем'янюка? Щоб написати потім книгу з нашою правдою про цей процес. Ми даємо гроші. Це було велике довір'я до мене. Це також було зроблено чисто по-українському: дуже широким, і дуже хаотично, в останній момент. Я подякував і запитав його:

1) чи Ви можете забезпечити мені журналістичну акредитацію на процесі? (Без неї мене просто не пустять до залі суду). 2) Чи Ви можете отримати для мене від канадського уряду гарантію безпеки (самі ж розумієте, куди мене посилаєте)? Ні про одне, ні про друге наш ширий козак, звичайно, не думав. І сьогодні я кажу цьому широкому козакові: Я їду. Якщо Ви готові фінансувати це — ми будемо широким вдячними. Ми якраз шукаємо таких, що готові фінансувати цю **Подорож**. Я їду сьогодні на майбутні процеси дем'янюків. Це довга дорога; не на місяць, а на роки і роки. Дем'янюків треба боронити не через 50 днів після прибуття до Ізраїлю, а **50 років наперед**. Для цього й засновуємо **ФОНД СТОЛІТТЯ**.

* * *

Ось про який тягар я подумав, коли підіймав не дуже то тяжкі залізяки у спортовому клубі. Я можу підняти цей тягар лише разом з Вами, з Вашою допомогою.

Це така сама важлива справа, як Гарвардський проєкт, або Українська Енциклопедія. І тут мусять бути такі самі збірки і такі самі ентузіясти у всіх містах.

На закінчення я хочу згадати про Григорія Сквороду. Він теж ходив сам. Ходив і говорив — тоді це не було радіо. Йому не було місця в університетах. Але він створив (сам!) добру половину української філософської спадщини. Його не раз просили до різних інституцій. Йому казали в монастирях: «Йди до нас. Будеш у нас стовпом учености». Він на це відповідав: «Досить вже вас і так, стовпів мальованих. Не хочу збільшувати стовпотворіння». Чи дійсно він вважав усіх дурними, і лише себе мудрим? Ні... Це був жарт. Він розумів, що хтось мусить бути і в університеті, і в монастирі. Але не він. Бо він мав свою

роль. Інтуїція казала йому: не йди «ку стовпотворіння», бо тоді загубиш свою роль.

Мені теж, як і йому (коли я приїхав на Захід) інтуїція сказала: не йди у «стовпотворіння». Не пристосовуйся. Ти маєш свою роль. Шукай її! Тепер я знайшов свою роль і приходжу до Вас із тими самими словами, що й колись:

БУДЕМО БИТИСЬ І

Там, у тюрмі, було ясно, з ким і як битися. Тут, на Заході, я витратив сім літ, щоб зрозуміти, як битися ефективно; щоб не стріляти з гармат по горбцях, а вбити великого звіря.

Звір — перед нами. Потрібно доброї гармати, і зветься вона — **ФОНД СТОЛІТТЯ**. Що ж, такий тепер світ Заходу: ефективно воювати можна лише грішми.

Сьогодні, у день мого 50-річчя, я приступаю до своєї ролі і кличу Вас за собою; кличу добре знайомими словами, що принесли нам чимало успіхів у 70-ті роки:

БУДЕМО БИТИСЬ І

ДРАБИНА ДО НЕБА

Отже, ми вже стали на перший щабель нашої драбини до неба. На 25-те липня 1986 року з Century Fund зібрано 19,183 дол. кан. (разом з деклараціями). Реально на конті є 11,183 дол. кан.

Символічно, що першу пожертву на Проєкт Століття склав на вечорі 20 квітня 1986 року канадський журналіст польського походження Зигмунт Пшетакевич. Він сказав: «Мої 20 доларів — це символічна жертва від Поляка на радіо «Вільна Україна». Я вітаю цей проєкт, бо знаю: як буде вільна Україна — буде вільна Польща». Ці 20 доларів ми збережемо назавжди як символ *доброго початку*.

Потребуємо не лише коштів. Потребуємо також ентузіястів, які будуть допомагати в ролі *збірщиків*: збирати у своїй місцевості (своєму середовищі) кошти на Фонд Століття.

Просимо оголошувати кандидатури на збірщиків!

Як перші Фундатори Проєкту увійдуть в історію такі особи (суми в доларах): Глушаниця П. — 1000, Винників Д. — 1000, Брага А. — 1000, Нацюк П. — 1000, Ситник М. — 1000, Яворський С. — 1000.

Перші Добродії нашого Проєкту: Семенчук М. — 600, Пензей А. — 600, Харак А. — 500, Дувало І. — 500, Дзима П. — 300, Семенчук Т. — 200, Янківський С. — 200, Бодмерук Д. — 200, Калата Е. — 200, Юрків М. — 100, Харак Я. — 100, Міндюк Я. — 100.

Перші Жертводавці нашого Проєкту: Левицький Р. та І. — 50, Лисинецький О. — 50, Боровик М. — 50, Гурко С. — 30, Мельничук О. — 25, Іванців М. — 25, Ткач Я. — 25, Пшетакевич З. — 20, Іванчук І. — 20, Гординська М. — 20, П. Г. — 20, Грицак П. — 20.

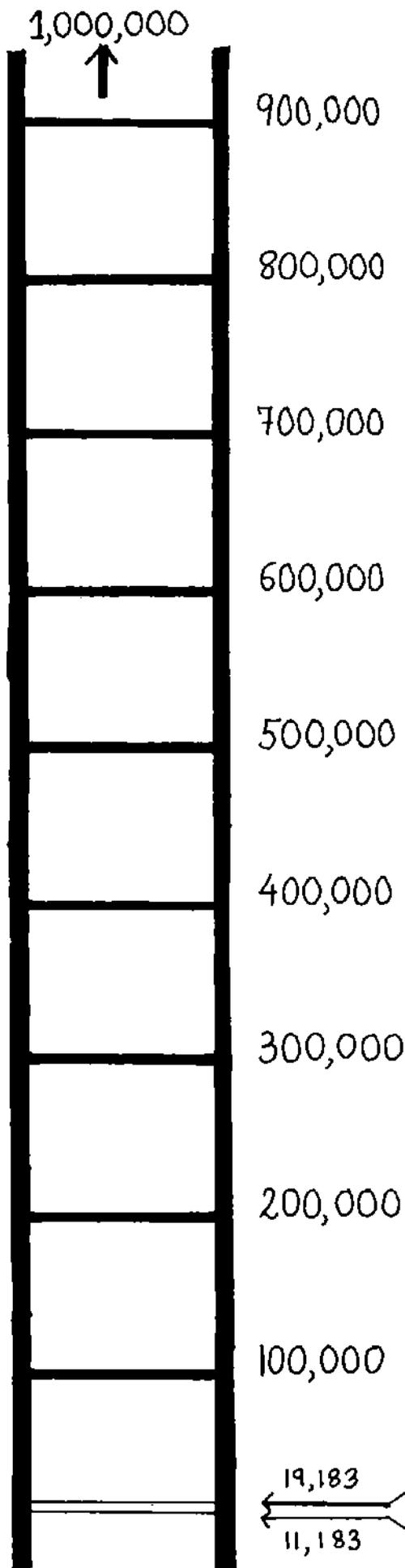
**Усім добрим людям, які започаткували Фонд Століття
— щире спасибі! Чекаємо нових жертв!**

**Чекаємо на першого мецената Фундації, який
пожертвує 10 тисяч дол. або більше!**

Д Р А Б И Н А Д О Н Е Б А

Вельмишановний д-р Валентин Мороз!
В цій листі залучую чек на суму 1000 доларів, яку я задекларував на ювілей Вашого 50-річчя, для заснування Фонду Століття!

Прошу прийняти цей мій маленький дар для такого великого і святого діла – визволення нашої Святої України!

Мирослав Ситник

22 квітня 1986 р.

Вельмишановний п. д-р В. Мороз!
Висилаю чек в сумі 1000 дол. на радіопротраму. Це лишень на початок. Нехай святиться Ваше ім'я і Чин. Я вірю: Ваше живе слово буде сильнішим для західного світу, ніж атомова бомба. Я готовий іти із збіркою на ту ціль, бо Ваша *одержимість* і *Хочу* заццепилась і прийнялась у мені. Хочу бути Вашим неписьменним Апостолом, для здійснення Вашо пляну і чину. Щастя Вам Боже!
Павло Нацюк

Дорогий професоре В. Мороз!
Я, проповідник Рідної Віри, Славин-Степан Яворський, під час бенкету в пошану Вашого 50-ліття задекларував 1000 дол. на програму радіезу, тепер виконую обіцянку і посилаю Вам на цей задум 1000 дол.

З вірою в Дажбога і Вільну Україну остаюсь з пошаною, —

С. Яворський

Чеки висилайте на:

Century Fund

23 Armadale Ave
Toronto, Ont. M6S, 3W7
Canada

За Фонд Століття

Рада Проекту:

Винників Дарія
Іванчук Іван
Капіцький Дмитро
Мороз Валентин
Нацюк Павло

СУМА РАЗОМ З ДЕКЛАРАЦІЯМИ

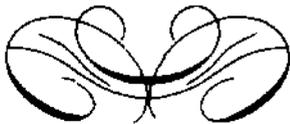
СУМА НА КОНТІ

КІЛЬКА ДУМОК ПРО РАДІО СВОБОДА

Ці «Кілька думок...» були написані два роки тому на замовлення тодішнього директора «радіо Свобода». Саме вони й спричинилися значною мірою до того, що мене поспішили швидко збутися з цієї устнови, розташованої у Мінхені.

Це привело мене до висновку: треба створити своє радіо, щоб зrealізувати подібні ідеї. То єдиний вихід.

Автор

Я маю багатолітній досвід як слухач Радіо Свобода (Вільна Європа) на Україні чотирма мовами: українською, польською, російською і білоруською. Крім того, в моїй пам'яті збереглися опінії не менше як тисячі людей з України та інших регіонів Східної Європи, з якими так чи інакше доводилось говорити про пересилання Радіо Свобода. Нарешті, моя співпраця на протязі трьох літ в ролі фрiленсера на Радіо Свобода, Радіо Канада та релігійній радіопрограмі «Думки про Віру» (ЗСА) допомогла мені викристалізувати деякі думки відносно стратегії радіомовлення, адресованого слухачеві у Советському Союзі.

Звичайно, на цю тему можна написати товсту книгу. Я ж збираюся поділитись лише кількома думками та пропозиціями.

1. Як правило, говорять про «советського слухача». Це — постать міфiчна. У Советському Союзі існує в принципі три типи слухачів. Ясна річ, що можна знайти риси, не лише спільні для всіх слухачів комуністичного світу, але й для всього світу взагалі. Снажiмо, на всіх слухачів Советського Союзу справить ефект тема хронічної нестачі товарів у цій країні, або тема свободи слова. Це — елементарне. Але я маю на увазі три духово-орієнтаційні типи в Советському Союзі; якщо хтось бажає ефективного впливу на них через радіо, то мусить сформувати три стратегії радіомовлення.

Перший тип слухача — це Росіянин. При всьому зацікавленні до проблеми людських прав чи подібних тем все ж основним, фундаментальним імпульсом, що формує його сприймання, є мотив, який приблизно можна назвати — місце Росії в світі. При всіх можливих варіантах москвоцентричної моделі світу є домінуючим у цього типу людини. Росія як головний творець людських вартостей і разом з тим мірило світової вартостевої градації — ця формула повторена на різні лади, від «ми — народ-богосиєць» Достоевського до цієї солдатської пісеньки часів холодної війни:

George Bailey — Director
Radio Free Europe/Radio Liberty
Oettingenstr. 67 am Englischen Garten
8000 Munchen 22
West Germany

Dear Sir.

In keeping with your request, I have set forth on paper my thoughts about Radio Liberty, which I described to you verbally this August in Munich. Please accept my apologies for the delay; however, I considered this to be a serious matter which I wanted to work at fundamentally. If there are any problems with interpretation please refer to the Ukrainian original, which I enclose.

I hope that we will have the opportunity to further pursue this theme in which I am very interested.

Sincerely Yours.

Valentyn Moroz

October 15, 1984.

Шагом, шагом, шагом, братцы, шагом,
мы дойдем до города Чикаго.
Всю Европу за два перекюра
мы пройдем то весело, то хмуро.

Океан нам тоже не препона,
потому что с Волги мы и с Дона.
Шагом, шагом, шагом, братцы, шагом,
мы дойдем до города Чикаго.

Найбільш ліберальним і плуралістичним з мислителів цього типу був Герцен (майже плуралістичним). Але й Герцен писав: «Польща, так само як Італія, як Угорщина, має незвід'яне повне право на державне існування, незалежне від Росії. Чи бажемо ми, щоб вільна Польща відірвалася від вільної Росії, це інше питання. Ні, ми цього не бажемо, та й чи можна цього бажати в той час, коли поодинокі національності, як міжнародні ворожнечі, становлять одну з головних перепон, що стримують вільний суспільний розвиток...»

Росія, крім своїх окраїн, являє собою суцільну єдність, схожу кров'ю, мовою, духом. Кожний Росіянин усвідомлює себе частиною держави, усвідомлює споріднення своє з усім населенням, що виховане в тому самому сільському побуті, з своїм устроєм громад і розподілом земель. Саме тому, хоч і де житиме Росіянин на величезних просторах між Балтикою і Тихим океаном, він прислухається, коли вороги переходять російський кордон і готовий іти на допомогу Москві так, як ішов у 1612 й у 1812 рр.»

Важливо зрозуміти, що тут йдеться не про критику цього типу думання. Для мене цей тип слухача є ані «позитивним», ані «негативним» — він є для мене у першу чергу «слухаючим». Це — **РЕАЛЬНІСТЬ, З ЯКОЮ ТРЕБА РАХУВАТИСЯ: ТУТ НЕМАЄ МІСЦЯ ДЛЯ ЕМОЦІЙНИХ ОЦІНОК.** Музика, яку цей тип слухача буде найбільш охоче слухати на Радіо Свобода — це симфонія про велич Росії. Звичайно, він буде слухати й багато іншого; але без цього апетайзера меню Радіо Свобода буде для нього дуже непривабливим.

Другий тип слухача — це людина з советської Азії; від Узбеки та Азербайджанців до таких малих націй Сибіру, як Тувинці, Якути чи Евенки. Відчуваючи московську домінацію як тягар, що не дає можливості вільно зреалізувати власний стиль життя, ця людина орієнтована в принципі на Китай. Ми, Українці, іронізували, слухаючи китайське радіо. Але скоро помітили, що при Азіятах сміятися з китайського радіо не можна: вони сердяться. Пекін для них — те саме, що для Українця чи Литовця Вашингтон. Китай, що виріс на очах за минулі десятиріччя на силу світового масштабу, має для них колосальне значення у двох вимірах. По-перше, це засіб позбутися почуття нижчезвартості. По-друге, це шлях до віри в себе і самоповаги: люди їхньої раси та їхнього стилю життя спромоглися витворити потугу світового значення.

Третій тип слухача — це, умовно кажучи, советський захід: Українці, Білоруси, Молдовани, Литовці, Латвійці, Естонці та інші. Сюди треба зарахувати також християнські нації Кавказу: Грузинів і Вірменів. Сюди також треба зарахувати Євреїв. (Про т. зв. «бухарських» Євреїв з Середньої Азії я не кажу нічого, бо їх не знаю. Ця група, вихована на протязі багатьох поколінь у магометанському оточенні, є, без сумніву, окремим психологічним типом, про що красномовно свідчить досвід Ізраїлю: проблема стосунків між «ашкеназі» та «сефардами»). Ці люди орієнтовані на Європу як плюралістичну мозаїку. Коротко їх концепцію можна висловити так: всі ми є Європою — Португальці, Словаки, Англійці, Шведи, Естонці, Швейцарці. Разом ми становимо Європу як стиль життя. Цей європеїзм трактується широко, включаючи Північну Америку, Австралію, Нову Зеландію. Ця людина стоїть найближче до Заходу з його індивідуалізмом та розумінням світу як плюралістичної структури. Своєю відмежованістю від Заходу штучним бар'єром «залізної завіси» Українець чи Литовець сприймають як аномалію, що мусить рано чи пізно зникнути.

Маю глибоке переконання, що застосування однакових методів у стратегії радіомовлення для всіх трьох вищезгаданих типів приносить шкоду і знижує ефективність впливу на слухача. На мою думку,

слухним було б існування трьох відділів на Радіо Свобода, сформованих за вищеписаним критерієм.

2. Радіо Свобода поділене на редакції за мовним принципом: литовська, латвійська, естонська, російська, українська, грузинська, таджицька і т.д. Тридцятилітній досвід слухання, а потім трирічний досвід співпраці з радіопрограмами Заходу привів мене до висновку, що мовний принцип є не найкращим. Якщо ставити в центр уваги ефективність впливу на слухача, то принцип радіомовлення повинен бути духовно-психологічним (духовно-орієнтаційним).

Фактично російська мова давно стала *Lingua franca* на величезних просторах Советського Союзу. У Дагестані є 6 більших мов і до 30 менших; ясно, що ці люди спілкуються між собою російською мовою. Але було б дуже наївним вважати, що від того вони стали Росіянами. Аж ніякі! Розмовляючи по-російськи, вони думають по-дагестанському. Така ситуація не є винятком. Ірландці або жителі Ямайки розмовляють англійською мовою; проте Англійцями вони не стали. Ясно, що три радіопрограми, спрямовані на слухача Англії, Ірландії та Ямайки, будуть однакові за мовою (англомовні), але зовсім різні за духом. Такі радіопрограми є давно реальністю.

Я твердо переконаний, що цей досвід необхідно застосувати на Радіо Свобода. Замість однієї російської редакції повинно бути кілька російськомовних. Застосовуючи цей принцип, можна розв'язати багато «нерозв'язаних» проблем.

Перший приклад — **північно-кавказька редакція.** Народи Північного Кавказу відчувають себе одним історичним регіоном (незважаючи на гострі конфлікти між ними). Існування Горської республіки у 20-30 роки і сильний рух за відновлення її тепер підтверджує це. Але створити для них радіомовлення рідними мовами практично неможливо в умовах Заходу. Де знайти достатню кількість письменників, що пишуть інгушською, балкарською чи адигейською мовами? Значить, єдиний вихід — створити північно-кавказьку редакцію не на мовній базі. Вона буде російською за мовою, але кавказькою за духом. Точніше, вона буде мішаною: основні матеріали, призначені для всього регіону, звучатимуть по-російськи; але молитви, вірші, пісні (в теж окремні матеріали іншого типу) звучатимуть мовами Північного Кавказу, коли буде реальна можливість їх підготувати.

Другий приклад — **татарсько-башкирська редакція.** Я мав знайомих серед московських Татарів. Вони (молодші) розмовляють між собою по-російськи. Але залишаються при тому Татарами. Та ж саме мовна ситуація існує серед Татарів багатьох міст Росії: Ленінград, Тамбов, Пенза, Горкий. У всіх цих людей татарська мова є реліквією, але не практичним інструментом для спілкування. Фактом є те, що велика більшість 6-мільйонної татарської нації у Советському Союзі живе в таких умовах розсіяння між Росіянами та іншими націями (подібно як Євреї). Ці молоді люди люблять татарські радіопересилання Радіо Свобода, але не слухають їх, бо не розуміють (або мало розуміють). Гадаю, що татарсько-башкирська редакція Радіо Свобода повинна промовляти до слухача трьома мовами: татарською, башкирською і російською.

(Знову ж таки, ці пересилання будуть російські за мовою, але татарські чи башкирські за духом).

Найкращий аргумент в даному випадку — поет Башкир Ахметов. Його в ірші були опубліковані в «Матеріалах Самиздата». Я читав їх ще в мордовському концтаборі, бо сидів разом з ним. Характерно, що пише він російською мовою, хоч є башкирським патріотом. Це — типовий представник молодого покоління т. зв. «малих народів» Советського Союзу.

Гадаю, що не тільки татарсько-башкирська редакція повинна мати російськомовний «додаток». Тут треба брати за основу реальну мовну ситуацію даної нації. Скажімо, немає потреби створювати російськомовне радіопересилання для Узбеків; 99 відсотків їх розуміють узбецьку мову. Мабуть, іншою є ситуація з Вірменами, половина з яких живе поза межами советської Вірменії.

Третій приклад (може найбільш характерний) — це єврейський слухач у Советському Союзі. Загально-відомо, що більшість советських євреїв не розуміють ані мови ідіш, ані івриту. Мовою їхнього спілкування є переважно російська. На мою думку, давно повинна існувати не лише програма для євреїв, а взагалі окрема редакція для єврейського слухача. Гадаю, що питання стосунків між євреями та Росіянами (етнічними) в російській редакції Радіо Свобода є ідеальним прикладом хибності мовного підходу до даної теми. Якщо тема ця звучала навіть у Баварському суді — то це доказ, що маємо справу не просто з тортям між двома компонентами (це завжди природно), а з чимось більшим.

У цій дискусії між Росіянами і євреями обидва опоненти мають рацію. Росіяни кажуть: редакція є російською лише за мовою, але давно втратила російський характер. (Цікавий епізод: у приватній розмові про необхідність створення єврейської редакції працівник Радіо Свобода /не-Росіянин і не-Єврей/ пожартував: «Єврейська редакція уже є. Треба створювати російську редакцію»). Євреї на це відповідають: все це добре, але ми, євреї, створили більш як половину російськомовного самвидаву; якби не ми, то ви взагалі б не мали інформації про сучасні опозиційні процеси в Росії. Та й чи самі процеси були б такими, якими вони є?

Обидва опоненти (повторюємо) мають рацію. Єдиний вихід — не кидати двох котів в один мішок. Дві правди, складені до купи, часом взагалі перестають бути правдою. Нехай кожна існує на своєму місці. Трудно знайти дві групи, більш протилежні за психологією, ніж Росіяни та євреї. «Русифікація» советських євреїв — явище поверхове. Той факт, що євреї, які приїхали з Москви на Захід, часом п'ють водку чайними шклянками, як і Росіяни, ще нічого не каже.

Часом Росіянам заздять, що вони мають найбільшу редакцію на Радіо Свобода. Але при тому забувають, що російськомовна редакція і редакція для Росії — це зовсім різні речі. Склалась цікава ситуація: Росіяни, домінуюча нація Східної Європи, є в певному розумінні найменш «домінуючими» на Радіо Свобода, коли говорити не про мову, а про дух радіомовлення. На мою думку, повинна існувати редакція для Росії, так само як і редакція для советських євреїв.

Є ще кілька специфічних груп населення у Советському Союзі; створення окремого радіомовлення для них посилить інтерес до слухання Радіо Свобода у певних регіонах і підвищить, без сумніву, ефект впливу на советського слухача.

Маю на увазі Сибір, наприклад. Чехов, добрий знавець російського характеру, пройшовши Сибір від Уралу до Сахаліну, сказав: Сибір — то вже в принципі окрема нація. Вона відділиться колись від Росії, як відділилися ЗСА від Англії. Советські етнологи, які досліджували сибірське село у 20-ті роки, прийшли до висновку, що Сибір — це нація в процесі формування; вона вже має національне почуття, але ще не має національної свідомости. Хтось приймає цю концепцію, хтось ні. Все ж, як би там не було, Сибір є регіоном з дуже специфічними рисами. Створення окремих програм для Сибіру (російською мовою) посилить у значній мірі інтерес до Радіо Свобода в цій частині Советського Союзу.

Ще один компонент: козацьке населення. Це специфічна група, що живе розкидано на великих просторах держави — від Чорного моря до Тихого океану. Без сумніву, введення козачої тематики до радіопрोगрами буде додатковим стимулятором на користь слухання Радіо Свобода.

Правда, у випадку з Сибіром і Козаками треба уважно розрізняти дві речі: 1) реальні інтереси певних реальних груп советського населення — і 2) концепції певних еміграційних груп, часом дуже далекі від реальности. Скажімо, деякі діячі козацького руху на Заході зараховують до «Козаків» такі території Советського Союзу, на яких Козаки складали до Першої світової війни всього 2% населення (тепер — ще менше). Кожний розуміє, наскільки небезпечно було б віддати справу козацького радіомовлення під контроль цих людей. Крім того, кубанські і (частково) терські Козаки є українського походження. І коли б їм довелось на вільному референдумі вибирати між двома самостійностями — українською і козацькою — вони скоріше вибрали б українську.

(При потребі можна подати детальнішу інформацію про Козаків, або про Північний Кавказ).

3. Ще одна пекуча проблема: крайня непоінформованість російського слухача про національне питання. Коли одній французькій королеві сказали, що її селяни не мають хліба, вона відповіла: що ж, нехай їдять пироги. Цей жарт приходиться до голови, коли читаєш думки російських авторів (навіть дисидентів) про національне питання у Советському Союзі. На мою думку, необхідно створити радіопрोगраму російською мовою, яка інформувала б російського слухача про національне питання, про погляди Грузини чи Узбека на Росію, і взагалі про «не-російські» аспекти життя у Советському Союзі.

4. При підборі людей до даної редакції — наприклад, української — дуже важливо, щоб ці люди не лише добре знали українську мову, але й добре відчували Україну. Знаю з досвіду слухача, що без такого відчуття України українська програма звучить як копія російської, «загальносоюзної» програми. Ясно, що для слухача вона нецікава, — слухач воліє росій-

ський оригінал. Програми і редакції повинні бути національними не лише за мовою. Проблему доброї мови розв'язати легко: тут треба лише відповідного диктора і редактора. Коли ж іде мова про доброго автора, то він у першу чергу повинен знати Україну, і вже потім — українську мову.

5. За чим найбільше згодує слухач у Советському Союзі? За м'ясом, якого майже не буває в крамниці? За об'єктивною інформацією? Моя відповідь: советська людина найбільше згодує за плюралізмом. Спитаймо людей з Києва чи Ленінграду, чому вони слухають Радіо Свобода. Майже кожен відповідь: щоб мати інформацію з обох боків. Саме в цьому — найкращий доказ переваги західного радіо перед советським. І саме в цьому — притягальність Заходу для советської людини: тут можливі різні точки зору (часом протилежні) на одному радіо.

Отже: не зв'язуймо один одному руки. Як Українець, я не маю нічого проти того, щоб російська редакція передавала, скажімо, такі тексти з журналу «Посев»:

«Исторически сложилось, что русский народ оказался собирателем вокруг себя других народов (причем, в большей части никак не насильственно присоединяя, а беря под защиту). И колоний как таковых у нас никогда не было: все присоединенные народы (даже путем насилия) тотчас же получали все гражданские права и становились равноправными гражданами России, сохраняя одновременно свою национальную самобытность. Руссификация происходила естественным путем...»

«Народы, входившие в состав нашей страны, никогда не были на положении колоний и мы просто не смеем оставлять их на милость шовинистических групп или властолюбивых авантюристов, которые превратят их земли в арену кровавых столкновений различных интересов, ничего не имеющих общего с интересами этих народов».

Повторюю: я не проти, щоб ці тексти передавались російською редакцією Радіо Свобода. Але з однією умовою: щоб українська редакція мала «equal time» для пересилання, скажімо, такого тексту з книги Ізраїля Клейнера, доброго знавця національних стосунків у Советському Союзі (і щоб це не вважалося «сіянням ненависти між націями»):

Слід зазначити, що жодна з великих імперій нещодавнього минулого не намагалася так глибоко і всебічно інтегрувати народи своїх колоній, як це здійснює з неухильною послідовністю російська імперія, що нині існує під ім'ям СРСР. Великобританія ніколи не намагалася назвати Англією не лише Індію, а навіть Шотландію, а Алжир, хоча й вважався деякий час невід'ємною частиною Франції, але не взнавав такого нещадного денационалізуючого тиску, як неросійські терени СРСР.

Таким чином, ми тут стикаємося з цілковито іншим різновидом імперіалізму, значно рішучішим, послідовнішим та деспотичнішим, ніж колишні імперії західних метрополій.

Тоталітаризм, тісно пов'язаний з мілітаризмом, є в російській державі абсолютним, економіку базовано на праці, яка в ґрунті речі є рабською, і це протягом п'ятсотрічної історії Російської імперії витворило в російському народі певні психологічні особливості, які вкрай утруднюють йому пристосування до умов нетоталітарного, плюралістичного суспільства. Таким чином, сучасна російська імперія може або існувати шляхом дальшого підкорення неросійських народів і нових завоювань, або мусить загинути внаслідок зростання опору з їхнього боку, або... російський народ знайде в собі сили змінити власну ментальність і стати на шлях демократичного розвитку.

Якщо російський народ справді стане на цей шлях, то збережеться надія, що він вийде зі свого глухого імперіалістичного кута не внаслідок руйнівної катастрофи, як це сталося із стародавніми римлянами, а внаслідок більш-менш мирної еволюції, як це сталося із сучасними англійцями.

На закінчення хочу додати:

1) Всі мої міркування і пропозиції продиктовані думкою про підвищення ефективності Радіо Свобода, в розумінні його впливу на слухача, а також про підвищення «щабля довіри» до Радіо Свобода з боку слухача.

2) З усіх думок, висловлених вище, найбільш практичною та реальною я вважаю ідею про створення північно-кавказької редакції. Я певний, що до її зреалізування можна приступити вже тепер.

Жовтень 1984
Торонто

UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO, CANADA

766-6691

M. KOPYSTANSKY

ЧОРНОБИЛЬ

STATEMENT OF VALENTYN MOROZ

At a press conference held in Rochester in April 1986

I am a Ukrainian, so, naturally, the Chornobyl catastrophe troubles me more than other people. But I think the time has come to analyze this tragedy without emotion.

When I first came to the West I had some problems getting a visa to Australia. Puzzled, I asked the woman in the Australian consulate how her country could now refuse me a visa after I'd spent thirteen years in prison for my freedom and hers. She looked at me ironically and replied that she didn't ask me to fight for her freedom.

I remember another incident. It was during a conversation with a sympathetic Canadian journalist. We were discussing Ukrainian demonstrations in Canada. He asked me: «Why are you using our democracy to further your own cause?»

Both the Australian consul and the Canadian journalist believe that Ukraine is on a different planet.

But now, after the Chornobyl catastrophe everyone has realized that such ideas are not only stupid but also dangerous. Chornobyl is a warning of how small the world has become.

Everyone now agrees that the Soviet Union must be pressured into disclosing their information on Chornobyl. But how do we do this? A government with no opposition is afraid of no one. Any government, wherever it is, acts in response to outside force. If the Chornobyl catastrophe had happened in the United States, the Republicans would certainly have lost the next election. To be responsible, a government must have a strong opposition.

Tomorrow this disaster can happen again in the Soviet Union. Not one Soviet nuclear reactor has a safety barrier. And there is no necessity to build them, because in the Soviet Union human life is cheap and concrete is expensive. Only public opinion can act as a control for the nuclear industry and therefore offer a guarantee against similar disasters. But for this to happen there must be opposition in the Soviet Union.

Chornobyl has shown that the Americans need an opposition in Ukraine as much as I do. Six months ago, the United States had a member of

this opposition in their hands. His name was Miroslav Medvid. For the Geneva Summit to take place Reagan gave Medvid back to Gorbachov — which means that he sent him to the Gulag. But will Gorbachov give Reagan the information he needs about Chornobyl? Medvid could have done this. Will Gorbachov guarantee that such catastrophes will not reoccur? A million people like Medvid could do so.

Therefore, the only choice we have is to support the opposition in Ukraine and the entire Soviet Union. Poland is a good example. We have a good account of radiation levels in Poland; the Poles even demonstrated in the streets after the Chornobyl explosion. All because there is an opposition in Poland. The Western media has created an aura of liberalism around Gorbachov. After Chornobyl, however, we can see that he is just another Stalinist and his society is still definitely a closed one.

In 1933, when seven million people starved to death in Ukraine, Stalin told the world that nothing was wrong. Today, Gorbachov is doing the same, and we cannot begin to guess how many people have died and how many more are likely to die in the future.

Some time ago, a Swedish psychiatrist visited the psychiatric institutions of the Soviet Union to verify whether or not some people were being certified as insane. On his return to Sweden he declared that all the inmates were in fact mentally ill. He was asked whether he had actually seen them all himself. No, he replied, but he had seen the files stating their illness.

I think that the Swedes have wised up since the radioactive ash from Chornobyl showered onto their heads. Chornobyl has shown us that we are all in this boat together. There is no longer «our» democracy and «yours», «our» freedom and «yours»; with radioactive clouds hanging over Sweden their democracy can hold little comfort for the Swedes.

To save the earth from contamination the emergence of an opposition in the Soviet Union is as necessary to you, the Americans, as it is to us, the Ukrainians.

ЧОРНИЙ БІЛЬ ЧОРНОБИЛЯ

Де тонко, там і рветься
(народний вислів)

Розгорілась Богданова
Розрита могила —
Встань, Тарасе, подивися
Що ж вона зродила...

Не гудуть ніякі дзвони
Й півні не співають —
Українські легіони
Землю лиш згібають...

Чи вивозять чорнозем,
А чи людські кості? —
Смерть червона без меча
Завітала в гості...

Роздимілася заграва
Полум'ям іскрилим —
І неслава України
Задимілася містом...

Озираюлася навколо
І втекла в Європу —
Знову доля України
Вариться в окропі

«Світе тихий! Краю милий!
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано?
За що, мамо, гинеш?»

Чи пустинею Сахари
Будеш вік стояти? —
Малих діток яничери
Нам вивозять з хати...

Ніби щастя їй рятують
І життя бажають —
Споконвічні вражі орди
Землю спорожняють

«А тим часом перевертні»
Вивозять на возі
Все добро із України
В болота карельські.—
Українці теж в дорозі
Тягнуть віз поземський!

У Чорнобиль завітала
Розрита могила —
Бо у мертвих розірвалась
Терпечья сила.

Може мертві запалили
Атомний реактор?—
Бо не мали більше сили
Над живими плакаты..

Може Бог прийшов на землю,
Змиливався може?—
То чому не запалив
«От можа до можа»?

Там їх густо — не підпалиш!
Гасять все рукою —
Україну загасити
Важко вже водою...

Розгорілась Україна
Димом у нестямі! —
Плаче, стогне солов'їна
Наша рідна мама...

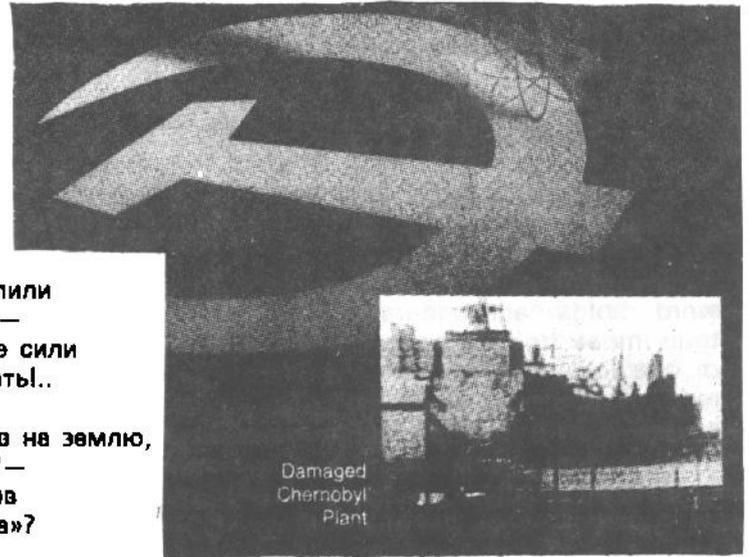
«Сини мої на чужині
На чужій роботі!»—
Розірвались тонкі пута
На радість сволоті...

Була тонко переткана
Там життя основа —
Видно, сльози розтопили
Іржаву підкову!

Пенькля сталь її залізна.
Від тєртя земного!—
Чорна правда виє грізно
Для народу всього...

Хто ж засипле нам могилу?
Хто посадить квіти? —
«Ще не вмерла Україна!» //!
Лиш хворіють діти...

НІНА ТАРАСЮК

*«Правда по полі семітньо
блукє, неправда в світ-
лицях з панями гуляє...»
Ukrainian proverb*

REQUIEM FOR MIROSLAV MEDVID

Yesterday,
the wheat-colored sun
shone in a sky of cornflower blue.
Yesterday,
a man in shackles
lay in the bowels
of a Stygian ship
anchored by thin stalks
to freedom...
Still moored
out of sight of the
Statue of Liberty,
in the Louisiana bayous, USA.

Today,
a coffin of sacrificial grain
bearing a trumpless pawn of profit
yields to Charon,
heaves over the
«international» ocean
and pirates toward
a peace of lies.
Today,
it rained.

November 9, 1985

L. I.

VERA MOROZ

THE «MATTER» OF BOOKS

On the whole, Ukrainians are compulsive writers. For those in the West in particular, the written word holds an understandable attraction. More than most things, books are concrete statements of one's personal and national existence. More and more Ukrainians are starting to write their memoirs, and not only to leave their mark on the world, but also to refocus their own sense of identity and purpose. A friend once confided to me: «My life seemed to stop when I left Ukraine; all I could think about was the years I fought with the Ukrainian partisans. I used to live those years over and over again in my head... When I finally wrote my memoirs I lost that aimless, suspended feeling. It was the first really useful, and active, thing I'd done since I arrived here as a D.P. I felt I was conveying an important message as well as contributing to our nation's historical records.»

As well as memoirs (and there are many which must still be written) Ukrainians churn out endless volumes of party histories, club annals and parish chronicles. Again, these are largely the product of the same instinct for self-expression and assertion in a different, often indifferent environment. (It is interesting how the most insignificant groups among us always produce the most expensive, gold-embossed volumes about themselves).

Ukrainians in the academic and cultural fields are also generating a steady output of publications ranging from the Ukrainian Encyclopedia to studies of the Ukrainian pioneers in Canada, to contemporary novels and collections of poetry.

Every Ukrainian publication, even the most trivial or bombastic, serves a purpose in that it reaffirms our presence in the society in which we live. The influence of most of what we write, however, is neither as compelling nor as far-reaching as we would wish.

Recently, I had the good fortune to read a book by a Welsh writer, Jan Morris, called «The Matter of Wales» which, to me, indicated the path we should be following if we want to successfully communicate our national «self» to Western society. Morris' book is a rare and superb illustration of how to write a «best seller» about an unknown heritage, even in the face of significant obstacles. The starting point for Morris is her deep conviction that the phenomenon called «Welshness» has the power to fascinate.

Morris' homeland is so indistinct that most people know little or nothing about it. As she states in her introduction:

You must look hard to find Wales in an atlas, for it is a peninsula not much larger than Swaziland, rather smaller than Massachusetts, inhabited by a mere 2.75 million people. Also it is so obscurely tucked away there, in the heart of the British archipelago, that many maps fail to name it at all, and as often as not people elsewhere have never heard of it, or at best assume it to be a municipality somewhere, or a lake in Florida. Its image is habitually blurred: partly by this geographical unfamiliarity, partly by the opaque and moody climate, partly by its own somewhat obfuscatory character, which is entrained in a dizzy repertoire of folklore, but most of all by historical circumstance.

Historical circumstance landed Wales in close proximity to a larger and more powerful neighbour, the kingdom of England, and, ever since, the tiny country has become increasingly inaccessible to the outside mind.

Against overwhelming odds, however, Wales has remained culturally intact. It has not become another English shire after all; yet neither has it won its sovereignty, therefore it is England that for centuries, has spoken for Wales to the outside world. In her book, Morris seeks to correct this distortion. She speaks for her land and people directly to us with an eloquence and dignity that sweep aside our misconceptions and ignorance. She approaches her work with the understanding that her reader is generally uninformed about Wales, or Cymru, as it is called by its people. Therefore, she begins with the basics — a map of Wales and a note on the Welsh language, which is a member of the Brythonic branch of Celtic to which Cornish and Breton also belong.

«The Matter of Wales», however, as the title suggests, is not intended to be a geography lesson, or a glossy tourist guide, or a political manifesto — it is essentially a voyage of discovery, an initiation. As the reader moves from chapter to chapter, an image of Wales, the substance or «matter» of the country is slowly etched in ever-increasing detail onto the map of the reader's mind. Morris does not preach, she simply draws back the mist surrounding her country and leaves the view clear for the reader to absorb.

Her tone, though frequently humorous, never descends to quaintness and, more importantly, never condescends; rather, it is introspective, intelligent and persuasive in its conviction. Her master stroke is her use of the parallel narrative. Each chapter of her book

methodically uncovers a concrete aspect of Wales; its physical nature, history, culture, people. In between each chapter, however, Morris tells the story of Owain Glyndwr — Owen Glendower to the English — the legendary symbol of Welsh resistance. As she explains, Glyndwr's rebellion against the English in 1400 came to be idealized by the Welsh people as the one great moment of Welsh national completeness. «None,» she writes, «had inspired the ordinary people so, or given that unity a meaning not just political, but intellectual or mystical too. For those few years it seemed that the nation, small enough to feel itself a tribe or even a family, might yet fulfill itself, so late in the day, in its own style and to its own traditions.»

Throughout the book, whether it be the ancient stones of Celtic and pre-Celtic rites, which abound in Wales, or the harsh life of the miners in the Rhondda valley, Morris wants us to see through Glyndwr's eyes. She does so, not through some flight of aesthetic fancy, but because she has the ability to realize how much more we will understand in his company:

When the Welshman expresses a desire to see the homeland of the Tylwyth, the Fair People, normally invisible to mortals, he is invited to place his foot on top of the fairy's hill; immediately, by virtue of the contact, an altogether unsuspected world is revealed in a chasm in the ground before him, with all its crowded streets and fertile fields, its smoking chimneys and its gleaming rivers twisting to the sea.

Morris is a rare writer in that she understands how facts alone, no matter how exhaustive, will not hold our attention, nor inspire our sympathy; most of all they will not do justice to the «matter» of Wales itself. So much of a nation's uniqueness and value lie in the intangible. Morris' communication with us is ultimately based on impressions and impulses:

*Llonydd yw llyn y nos yn y cwm,
Yn ei gafn, di — wynt;
Cwsg Orlon a'r Ddraig ar ei wyneb plwm,
Araf y cyfyd y lloer o nollio'n
gyntunus i'w hynt.*

*Still is the lake of the night
In the valley,
In its windless trough;
Orlon and the Dragon sleep
on its leaden face,
Slowly rises the moon and
swims sleepily on her way.*

Sometimes, poetry can express more than twenty volumes of facts. This poem is an example of «Canu penillion» — the lyrical and intricate Welsh verseform which, like the Japanese haiku, relies on a strict adherence to traditional structure. «Canu penillion», in its mystical complexity, is profoundly symbolic of the Welsh spirit. It is never

straightforward or self-explanatory. As Morris explains, these verses «are neither realist in style, nor entirely abstractionist». «Canu penillion» is full of the wavy patterns and connected spirals which abound in Celtic art and seem to hold a deep fascination for the Celtic mind.

The physical nature of Wales, Morris contends, no doubt had much to do with the emergence of this cultural and spiritual aesthetic. The sea, which surrounds the country on three sides, is wild and rock-strewn; frequently, it rains and the hills are filled with rapid-flowing rivers and streams; oak forests abound, though over the years they have been denuded, and their trees sent over the border, to make the famous English battleships. Mists are prevalent and infuse the air with mystery; the land broods...

The only illustrations Morris includes in her book, other than her introductory map, are stark black-and-white photographs of the land itself: a huge oak pinned against a grey sky and surrounded by strange neolithic stones; storm clouds hovering over a Welsh hill; a rocky crag bathed in the strange, opalescent light which often passes for sunshine in Wales; and, of course, the ever restless sea.

Radiating through her book is Morris' lack of self-consciousness and inferiority. Wales may only have a population of 2.75 million and a territory of 8000 square miles; it may be stateless and largely unrecognized by the rest of the world. Yet to her all this is insignificant — Wales is clearly the centre of Morris' universe: «The ideal Wales, Welsh patriots feel, is the ideal nation, and from the dignity of their 8000 square miles they often talk of all that the Welsh way of life has to offer the world at large.» This total belief in self has the power to convince us that Wales is indeed a treasure that must be preserved. So much so that, although in places openly anti-English, «The Matter of Wales» was published by Oxford University, a bastion of «Englishness». Which stands as a lesson to all of us that self-effacement and conformity to the «status quo» are not necessarily the way into the publishing powerhouses. Morris shows how the vital ingredients of any successful work, must be candour and genuineness.

Jan Morris ends her book with an intimate search into the Welsh soul in an effort to express what it means to be Welsh today. Her conclusion is both moving and, I found, very familiar:

It is not easy to be Welsh. Old torments attend the condition, like curses from a Celtic fairy-tale. There is the Torment of the Confused Identity — when is a Welshman not a Welshman, are some more Welsh than others? There is the Torment of the Torn Tongue — the anxieties of a society ripped apart by love, scorn, longing or rejection of its language and culture. There is the Torment of the Two Peoples — the ambivalence of the Anglo-Welsh relationship [...] And behind these conscious malaises there is the more elemental Angst, only half-realized in Wales, which oppresses all such... peoples [...] — the yearning, profound and ineradicable

cable, for their own inviolable place in the world.

Through her mastery of the written word, and understanding of its possibilities, Morris has given

her country its right of passage into the world's collective consciousness. And she has convinced me that there is one important book we Ukrainians have yet to write...

Є Й ТАКА ДУМКА...

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

ХРИСТИТИ, а не ХРЕСТИТИ

Твердження митрополита Іларіона про те, що «писати христити — це ненауково», абсолютно безпідставне. Покликатися на митрополита Петра Могилу (народився 1596 р., помер 1647 р.), як на авторитет у справах сучасного українського правопису, аж ніяк не можна! Церковнослов'янська мова Петра Могили дуже відрізняється від сучасної української літературної мови.

Дивно звучить у статті митрополита Іларіона й вислів «Хто пише большевицьке христити...». Тут явна помилка. У новому русифікованому правописі пишуть *христити* за зразком російського слова «крестить». Українська Академія Наук у Києві і Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові 1928 р. ухвалили Український Правопис, який тепер заборонила Москва. За правописом 1928-29 р. пишуть «христити», а за теперішнім українським зрусифікованим правописом пишуть «хрестити» — відповідно до російського слова «крестить». І цим порушують український фонетичний закон, не підставі якого треба писати «христити».

У чому ж полягає цей український фонетичний закон, який становить національну особливість української мови і відрізняє її від російської мови?

В українських словах є типові звукосполучення *РИ ЛИ* у відкритому ненаголошеному складі між кореневими приголосними. У закритому складі їм відповідають сполучення *РО ЛО*. Українські звукосполучення *РИ ЛИ* походять із староруських *РЬ ЛЬ*. У російській мові звукосполучень *РИ ЛИ* немає. У російській мові виступають і в ненаголошених і в наголошених складах звукосполучення *РО, ЛО, РЕ, ЛЕ*.

ПРИКЛАДИ:

укр.

д**РИ**жати
т**РИ**вога
к**РИ**шити
х**РИ**стити
г**ЛИ**тати
б**ЛИ**щати
г**РИ**міти
к**РИ**вавий

рос.

д**РО**жать
т**РЕ**вога
к**РО**шить

к**РЕ**стить
г**ЛО**тять
б**ЛЕ**стять
г**РЕ**мьт
к**РО**вавий

Про ці звукосполучення *РИ ЛИ* український мовознавець Олекса Синявський у своїй цінній праці «Норми української літературної мови» (Львів. Українське Видавництво. 1941) пише так: «Так само в деяких словах знаходимо *РИ, ЛИ* (головним чином у постійно відкритих складах відповідно до *РО, ЛО* в складах закритих): блищати, блискавка..., глитати, гриміти, дрижати, кривавий, кришити, тривога, христитися, хрищений... Але кров, хрест...» (стор. 29).

1951 року у Мюнхені вийшла в світ праця професора Українського Вільного Університету Юрія Шереха «Нарис сучасної української літературної мови» (Наукове Товариство ім. Шевченка. Видавництво «Молоде життя»). У цій книзі на стор. 368 читаємо:

«Чергування *Е, О з И /Е, О : И/* відбувається в деяких словах після приголосних *Р, Л*, що мають перед собою ще один приголосний: громи — гриміти, гримати; ... кров — кривавий; хрест — охрещений — христини, христити, хрищенняк...

Такого походження *И* є в словах: блиск, блищати, блискучий, бриніти, глибокий, глитати, дригати... кришити, стрижень, стриміти, тривати, тривога, але тут воно не чергується з *Е* або *О*».

1946 р. у видавництві «Прометей» надруковано «Головні правила українського правопису» Юрія Шереха. Про звукосполучення *РИ, ЛИ* читаємо тут так:

«Головніші слова цього типу (де *И* історично постало з *Ь* і *Ь* і *Ь*, незалежно від наголосу) такі: блискавка, блискучий, блищати (а також за аналогією до них блиск), бриніти, глибокий, глитати, гримати, гриміти, дригати, дрижати, кривавий, кришиця, кришити, стрижень, стриміти, тривати (порівн. стривати — почекати і стрівати — зустріти), тривога, христини, христити, хрищений, хрищення (але хрещатий, Хрещатик), чорнобривий...»

Про це правило правопису, зокрема про написання «христитися», «хрищений» читавмо в підручнику Петра Оксаненна «Український правопис» (Авгсбург, 1946, стор. 7).

В «Українському правопису» др. Ярослава Руд-

ницького (Прага, 1942) на стор. 7 також сформульовано правило про звукосполучення РИ, ЛІ та серед прикладів зазначено й слово «христити».

У праці проф. П. К. Квалева «Українська мова» (Нью-Йорк, Наукове Товариство ім. Шевченка, 1966), на стор. 48 серед прикладів, що стосуються сполучень РИ, ЛІ є також слово «христитися».

В «Енциклопедії Українознавства» в статті В. Ленцика «Християнізація Руси-України» читаємо такі слова й вислови: «Хрищення за Володимирів», «охристити», «охристівся», «христили їх», «охрищення України» (Том 10, 1948, стор. 3637).

У всіх українських словниках і довідниках, що додержуються академічного правопису 1928-1929 р., всюди читаємо: христини, христитися, хрищений, хрищеник, хрищениця, хрищення, христити. (Див.: О. Ізюмов. Українсько-Російський Словник. Х.-К., 1930, ст. 909; О. Ізюмов. Російсько-Український Словник. К. 1930, ст. 302; Г. Голоскевич. Правильний словник. К. 1930 та інші видання, ст. 427; Правильний словник. За ред. Я. Рудницького і К. Церкевич. Нью-Йорк, 1979, ст. 749; К. Церкевич і В. Павловський. Довідник з української мови. Нью-Йорк, 1982, ст. 76).

І цілковиту рацію має проф. Ярослав Рудницький, закликаючи додержуватися академічного правопису 1928-29 р., уникати всякої анархії, «махновщини» й дбати про національну дисципліну в правописних питаннях. У своєму мовному пораднику «Як говорити по-літературному» др. Я. Рудницький писав: «Власне московська мова розвинула такі форми, як кривавий, дрожать, хрестить... І українська мова якраз відрізняється своїм; кривавий, дрижати, христити від

московської, отже таких і тільки таких форм слід уживати. Додати треба, що український розвій цього явища — один із найстаріших, бо має за собою традицію найдавніших пам'яток української мови. Чи ж треба тоді проти нього виступати? Рішуче ні!... Приймім те, що прийняли в 1929 році й Всеукраїнська Академія Наук у Києві й Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. У нас певно знайдуться речі більші й важливіші, що проти них треба боротися, ніж ці правильні, історією українською обгрунтовані звучні форми: кривавий, дрижати, гриміти, тривати, христити».

Отже, форму «христити» підтримує правопис 1929 р., що його схвалили Всеукраїнська Академія Наук у Києві та Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка у Львові, а також такі відомі мовознавці: проф. О. Синявський, Г. Голоскевич, Ю. Шевельов, П. Ковалів, Я. Рудницький, О. Ізюмов, редактори Енциклопедії Українознавства, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, Українська Вільна Академія Наук у США та всі українці, що додержуються українського правопису 1929 року.

Форму ж «хрестити» визнає теперішній зрусифікований правопис, який вживається на Україні.

Вживання форми «хрестити», за зразком російського слова «крестить», суперечить національним особливостям української фонетики, згідно з якими це слово належить до ряду слів із звукосполученням РИ: **ТРИ**вога, **хРИ**стити та інші. Російські відповідники цих українських слів: **ТРЕ**вога, **кРЕ**стить. Отже **хРЕ**стити — це фонетичний русизм, якого ми повинні уникати, і на підставі академічного правопису 1929 року писати **«ХРИСТИТИ»**.

СТОП ! ДЯКУЄМО !

З приємністю повідомляємо, що збірка на нову книгу Валентина Мороза «Чи треба українського візенталя?» успішно закінчена.

Хоч ми оголосили про закінчення збірки, із розгону це приходять пожертви. Що ж, як каже українська приказка, ведмедю до меду вуха ували, а від меду хвіст.

НА КНИГУ «ЧИ ТРЕБА УКРАЇНСЬКОГО ВІЗЕНТАЛЯ?» ПОЖЕРТВУВАЛИ (в долярах):

Романюк М. — 60, Шоробура Й. — 50, Филипчак Б. та І. — 50, Мричка П. — 34, Кузишин А. — 24, Славич В. — 18, Орлів Н. — 6, Зварич С. — 4.

**УСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ —
ДЯКУЄМО !**

**BLOOR JANE
HARDWARE**

БРАТИ МАЙДАНИ — ВЛАСНИКИ

2392 Bloor St. W. Toronto, Ont.

Tel.: 769-3114

Різні господарські залізні товари і
знаряддя, кухонний посуд — металевий
шкляний і порцеляновий
Ключі тощо

ПО СЕМИ РОКАХ...

Доповідь на вечорі 50-річчя Валентина Мороза.

В житті кожного народу, на кожному етапі його історичного розвитку, виривають визначні одиниці, які стають його речниками та рушіями його історії. Вони акумулюють у своїй душі всі найглибші бажання, всі найвищі стремління свого народу та висловлюють їх з новою силою, в новому стилі, в новому виданні в своїх літературних творах, чи здійснюють їх своїми громадськими й політичними діями. До таких визначних особистостей українського народу в наш час належить наш Достойний Ювіляр, Валентин Мороз.

Ім'я Валентина Мороза тісно пов'язане з правозахисним рухом, який розвинувся в Україні в 60-тих роках та з літературою Самвидаву, яка була самотнім засобом вислову в умовах совєтської партійної комуністичної диктатури й цензури. «Події 60-тих років, — писав Мороз, — були переломовими. Ламветься крига жаху, що непорушно сковувала духовне життя народу довгі роки... Вперше за останнє сторіччя на Україні з'явилася Громадська думка, прийшло нове покоління інакомислячих, духовний світ яких не вмщується в прокрустове ложе сталінських стандартів; прийшло нове покоління, яке заявило: В конституції написано про свободу слова і ми хочемо нею користуватися».

Валентин Мороз став відомим в Україні і поза Україною як автор чотирьох самвидавних есеїв, в саме: «Репортаж із заповідника ім. Берії», з якого я взяла згадані цитати, «Серед снігів», «Хроніка Опору» та «Мойсей і Датан». В той сам час, коли ці його твори здобули йому розголос і славу у вільному світі, в поневолєній батьківщині вони принесли йому 9 років тюрми, концтаборів і заслання. Валентина Мороза було ув'язнено й засуджено не за приналежність до якоїсь підпільної організації, не за якісь терористичні акції, а за відвагу висловити свою думку, яка не «вмщувалася в прокрустове ложе сталінських стандартів».

Тетяна Ходорович, звертаючись до Міжнародної Асоціації Письменників о обороні Валентина Мороза, писала: «За Морозом не було жодного злочину. Була тільки кара — кара за Слово».

Тим людям, які народилися й живуть в країнах з демократичним державним устроєм, важко зрозуміти, як можна в 20-му столітті карати людину за Слово. Всім відомо, що право на свободу слова, на свободу совісті є гарантоване Хартією Об'єднаних Націй і навіть «найдемократичніша» (на папері) совєтська конституція гарантує це основне людське право для своїх громадян. Насправді, однак, від початку свого існування до тепер московська комуністична влада жорстоко карє, запроторює в тюрми і концентраційні табори письменників, поетів та діячів культури, які наслідують користуватися цим правом, які бажують висловити свій власний погляд, які шукають натхнення для своїх творів у духовості свого народу та в його культурних традиціях. За час

існування совєтської системи в Україні розстріляно, репресовано та заслано в Сибір сотні українських письменників і поетів, які природньо могли б бути духовними провідниками свого народу.

Валентин Мороз належить до того покоління, яке, за словами поета-шестидесятника, Миколи Вінграновського,росло «з худеньких матерів у саду порубанім». Цей порубаний сад — це Україна 30-х і 40-х років, яка перенесла тяжке лихоліття штучно спровокованого голоду в 33-тій році та насильної колективізації, яка закінчилася розгромом української хліборобської верстви, чистки в 33-му та 37-му роках, які знищили її національно-свідому інтелігенцію, руйну Другої світової війни, яка велася на українській території між двома жорстокими тоталітарними потугами. Коли воєнна хуртовина ущухла, терор проти національно-свідомого населення дальше тривав. Не припинювалися враншти, суди, розстріли, заслання членів українського націоналістичного підпілля, які зі зброєю в руках, як вояки УПА, боролися проти обох окупантів, продовжувалися висилки в Сибір мирного населення, яке цю боротьбу піддержувало морально й матеріально. Багато українців у воєнний час примусово чи добровільно покинули рідну землю й опинилися на еміграції. На їх місце зі Сходу переселено чужинців. Настав час, коли як писав колись Шевченко, «... заснула Україна, цвітлю зацвіла, у дупло холодне гадюк напустила», і що знову в новітній московській імперії «від Молдованина до Фіна на всіх язиках все мовчить...»

Покоління Мороза виростало під впливом совєтської школи, совєтської преси, совєтського радіо, які з ехидністю злосливої пропаганди намагалися оплюгавити, осмішити, спотворити визвольну боротьбу українського народу за свою державну незалежність. Здавалося, що це покоління ніколи не дізнається про українську національну правду, ніколи не знайде сили отрястися з совєтського намулу, піднести голови й побачити світ власними очима.

В 60-х роках це покоління вже було вповні зрілими людьми, багато з них з високою чи професійною освітою, часто навіть з комсомольським стажем чи партійним квитком. Коли після смерті Сталіна та розвінчання його на 20-му з'їзді партії настала тимчасова відлига, в Україні появилася ціла група поетів, які заговорили новою мовою, відкидаючи трафарети совєтського соцреалізму та директиви партії. Василь Симоненко кинув визов своїм ровесникам у відомому вірші «До Папуг»:

Ви, що слова у юрбу кидаєте
Ніби старі п'ятаки,
Чому ви лише повторяєте,
Де ваші власні думки?

Він закликав їх до творчих поривів, до нових відкрить:

Гей, нові Колюмби, Магелани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизує прибіл.

Хто казав, що все уже відкрито,
Нащо ж ми народжені тоді?
Як нам помістити у корито
Наші сподівання молоді?

Кораблї Шикуйтеся до походу!
Мрійництва! Жаго моя, живи!
В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!

На такий визов, на такий заклик відзвався теж і Валентин Мороз, син Волинської землі, випускник Львівського університету, викладач історії в Луцькому, а опісля в Івано-Франківському Педагогічному Інституті. Як історик, він почав відкривати духовні острови свого народу, як поет — оспівувати їх у своїх поезіях. Ось один з духовних островів Волинської землі:

ЛУЦЬК

Любарте-князю, срібнобородий лицарю,
вже замімили гудців твоїх яворові гуслі,
маєстаті княжі на спорохнілому пергаменті вицвіли
і почорніло ймено твоє на щербатім залізї.

Позбираю забутих слів квадратів гривни,
з вішого срібла викую чарівний ланцюг,
підійму з намулу Дажбога дерев'яне олтарище
і збагну заповітів твоїх праукраїнський дух

.....

або другий острів, «Почаїв». Всі ми знаємо народню думу про Почаївську Божу Матір, яка врятувала Почаїв під час турецької облоги: «кулі вертала, турків вбивала, монастир врятувала...» А ось Морозова поетична візія сучасного Почаєва:

Твори́ть мо́литву яснораме́нний хрест
на свя́тій го́рі, за Зо́лотою Іквою,
воєво́да Ю́рій на посиві́лим коні
перада́чного змія уби́ває пі́кою.

Хитає тулубом стоязкий змії
Аж Божа гора гуде-двиготить ночами,
припадає вітер до кам'яної стопи,
і гнівно гуркве у заму́ровані вуха прочанам.

Розтворилася паща — безголоса ніч,
поїхає злом — адже ворухуться сонні круки,
Терпеливо слухає надламаний дзвін,
Чи не йде Мати Божа рятувати від муки.

Символіка заму́рованих вух прочан, безголосоті ночі, надламано́го дзвону, що чекає, чи не йде Мати Божа рятувати від «новітніх турків», АЖ НАДТО виразна в цьому вірші.

А ось вже не тільки духовний острів, але таки сам океан:

УКРАЇНА

Сонячний червінь, важка чорнота —
твої барви

вигнуті всі летючих тополь —
твоя пісня

сплетені берла трирогих богів —
твої знаки

сивого степу нічне шипотіння —
молитва

сонячний присок на синьому небі
знамено.

Всюдисуща і всевидюча советська влада зрозуміла, що нові колюмби й магелани, які вирушили каравелами в мандри в океан рідного народу відкривати духовні острови, раніше чи пізніше мусять збагнути, що коріння української духовності заховане в здоровому ґрунті сивої давнини, живилося й живиться життєдайними соками східноєвропейської християнської культури, яка прийнялася в Україні вже тоді, коли Москви ще й на світі не було; що не Москва Україні, але Україна Москві завжди несла культуру, що так званий братній російський народ ніколи не міг бути старшим братом і ніколи ним бути не може, а навпаки, цей північний сусід був і є найбільшим гнобителем українського народу. Щоб не вирости нові здорові зелені самвидвані пагінци в «порубаному саду» української культури, советська влада рішила їх докорінно знищити, або відгородити від народу.

Тому 1-го вересня 1965 року органи КГБ арештували Валентина Мороза в Івано-Франківську. Волинський обласний суд засудив його в Луцьку в січні 1966 року на чотири роки таборів суворого режиму за «антисовєтську пропаганду й агітацію».

В Мордовському концтаборі Мороз зустрівся зі старими каторжанами, учасниками українського визвольного руху такими, як член українського націоналістичного підпілля, Михайло Сорока, який, як пізніше згадував Мороз, «дорисовував останні штрихи» в Морозовому світогляді. Там він зустрів першого дисидента, Левка Лук'яненка, організатора Українського Робітничо-Селянського Союзу, якого засуджено в 1959 році спочатку на розстріл, а потім замінено на 25 років тюрми й заслання, за домогання виходу України зі складу ССРСР, та з іншими правозахисниками, ув'язненими раніше, як Масютко, Горині та ін.

У Мордовському концтаборі Валентин Мороз написав свій знаменитий «Репортаж», адресований депутатам Верховної Ради УРСР від політичного в'язня Мороза Валентина, незаконно засудженого в Луцькому 20 січня 1966 року. Есей дістався до самвидаву й почав кружляти між читачами в Україні і поза Україною.

В «Репортажі» Мороз дав глибоку аналізу советської системи терору, яка перетворила людей на бездушних гвинтиків. «Сталін — творець Гвинтика», —

писав Мороз. — «Він винайшов запрограмовану людину... збудував царство жаху. Жак наповняв дні і ночі, жак носився в повітрі і одна згадка про нього паралізувала мислення... Гвинтик — вимірний ідеал кожного тоталітатора... Слухняний табун гвинтиків можна назвати парламентом, вченою радою, і з ними не буде ніякого клопоту, ніяких несподіванок. Гвинтик, якого наречуть професором, чи академіком, ніколи не скаже нічого нового, а коли вже здивує, то не новим словом, а блискавичною зміною концепцій... Гвинтик буде стріляти в кого звалять, а потім по команді боротись за мир...»

Советському ідеолові гвинтика Мороз протиставив людину-індивіда: «Ніщо не замінить вільної нерегламентованої думки індивіда, творча здатність якого є єдиним рушієм прогресу... Сама природа творчості ґрунтується на ... неповторності, в носієм останньої є індивід. Кожна індивідуальна свідомість охоплює одну грань всеохоплюючого буття... Чим більше граней свідомості, тим повнішу картину ми маємо. В цьому цінність особистості; із зникненням кожної індивідуальної точки зору безповоротно страчується одна з можливостей, а разом з тим у мільйонгранній мозаїці людського духу перестає сягати одна грань».

Це були слова, нечувані дотепер у світі советського запрограмованого суспільства. Це вже не було звичайне дисидентство, яке домагається «комунізму з людським обличчям», а свої домагання підтримує цитатами з Леніна й Луначарського. Мороз висвітлює антилюдську природу комуністичної доктрини, ідеології, яка веде до нівеляції індивідуальності і тим самим сприяє прогрес духовного розвитку людства. Мороз писав: «Не можна утвердити деспотизм кам'яного віку в душі Українця, який вже в середні віки обирав кошового і сам міг бути кошовим, який породив філософію Сковороди — гимн людській особовості... з девізом 'пізнай самого себе', ФІЛОСОФІЮ, ДЛЯ ЯКОЇ «Я» — основа всього, навіть Царства Божого... Можна одягнути людей в однакову сіру одягу, набудувати сірих казарм-будинків, спалити всі книги, крім офіційного талмуду — і все залишиться шпаринка, крізь яку проникає струмніть світла, смертельний для деспотичної цвілі. Лишається духовний світ людини... Думку не вловиш і не посадиш за ґрати. Думка, навіть насильно вкладена в людську голову, не лежить там як елемент в електронній машині, в росте, розвивається, і встановити контроль над цим процесом не може ніяка диктатура».

Ідеї, які висловив Мороз у «Репортажі», діаметрально протилежні до марксистсько-ленінської ідеології з її возвеличуванням колективу і відкиненням провідної ролі індивідуальності в історичному розвитку суспільства і народу.

Якщо б Валентин Мороз нічого більше не написав, крім «Репортажу», то цей один есей був би певним йому триваліше місце в українській публіцистичній літературі. Все, що він написав пізніше, під час свого короткого побуту на волі від 1 вересня 1969 р. до 1 червня 1970 р., а саме: «Серед снігів», «Мойсей і Датан» і «Хроніка опору», бере свій філософський початок з «Репортажу» і є ті льки поширенням ідеї первинності індивідуальної відмінності на інші сфери суспільного, національного і міжнаціонального буття.

«Серед снігів» — це реакція Валентина Мороза на поаянну заяву Івана Дзюби та заклик до віри і стійкості. «Хроніка опору» — це утвердження його націоналістичного світогляду, це протест проти нищення советською владою культурних цінностей українського народу: Іконостасу Довбушівської церкви в Космачі, спалення історичного відділу Київської Академічної Бібліотеки та рукописів і картин Львівського музею, заклик до збереження традицій і до опору асиміляційній політиці уряду. Мороз пристрасно боронить культурні й релігійні цінності, вважаючи, що без них немає нації.

В есеї «Мойсей і Датан» Валентин Мороз пише: «Цінності — це коли людина має щось незамінне. Бог для того зробив Землю круглою, щоб кожний міг вважати свою країну центром планети, щоб кожний стояв на найвищій вершині. Відсутність власних цінностей робить з людей запроданців. Відчувати себе приналежним до чогось вторинного, другосортного — це травма на ціле життя. Це люди з перебитим хребтом, що ніколи не стояли на вершині. Любов і дружба можливі між рівними. Люди, які не стали на повний зріст національно, ще не мають права зватися людьми», — твердив Валентин Мороз у відповідь білоруській поетесі Евдокії Лось, яка вважала себе не білоруською, але радянською патріоткою. «Радянської гордості нема в природі (так само, як нема печеного льоду), — писав Мороз, — бо радянської нації не існує. Гордість може бути українська, білоруська, грузинська, російська. Місія нації — знайти свою грань, яку ніхто крім неї не знайде, і цим збагатити людство».

Можна безконечно цитувати Мороза, бо кожна думка, висловлена в його есеях — це афоризм, це частина його нового Вірую. Це дійсно було «бомба», вибух якої сколихнув основами комуністичної ідеології і творив у запрограмованих головах советських гвинтиків величезне замішання. Тому новий арешт і новий суд в днях 17 і 18 листопада 1970 року і такий жорстокий присуд: 14 років тюрми, таборів і заслання. Героїчна постава Валентина Мороза на суді в Івано-Франківську, де він не визнав за собою ніякої вини, в навпаки, осудив советську владу як найбільшого порушника прав людини і гнобителя народів, сколихнула, здається, навіть совістю найбільш закам'янілих кеґебістів. В своїй «Заяві до прокуратури», яка в короткому часі продісталася в світ і була передрукована Самвидавком під назвою «Замість останнього слова», Валентин Мороз писав: «Буде суд — то ж будемо битись! Саме тепер потрібно, щоб хтось показав приклад твердості. Випало мені. Тяжка це місія. Сидіти за ґратами нікому не легко. Але ж не поважати себе — це важче. І тому будемо битись. Буде суд. І знову почнуться нові протести, нові підписи, новий матеріал для преси і радіо всього світу. Різів в десять зростає інтерес до того, що написав Мороз». Так воно і сталося. «Замість останнього слова» облетіло світ, було перекладене на 16 світових мов, розворушило серця не тільки Українців, але й всіх людей, які знають ціну волі і людській гідності. В Україні почались нові протести, нові підписи. Поет Ігор Калинець присвятив Морозові збірку своїх поезій «Підсумовуючи мовчання». У вірші «До Валентина Мороза» Калинець писав:

Я хотів би, щоб ся книжка
Була для Тебе хоч на мить
хусткою Вероніки на хресній
дорозі .

В поезії «Тренос над ще одною хресною доро-
гою» Калинець пише:

На Голгофі провінційного суду
Твоє світле лице
частоколом гвинтівок відгородили

Самотньо двигнеш хрест,
таке ще немічне наше плече.

.....

З любови до нас
прийняв на себе
таку страшну кару

Щоб спасти нас
від найбільшого
гріха.
байдухості
до вогню.

Українські еміграційні поети теж присвятили декільке поезій Валентині Морозові, який став символом визвольного руху в Україні. Це, наприклад, Яр Славутич, Леонід Полтава та інші. Есеї Валентина Мороза почала передруковувати вся українська еміграційна преса, уривки читались по радіо, над ними велися панельні дискусії. Бібліографія книжкових видань творів Валентина Мороза, яку підготувало видавництво «Сучасність» у 1976 році, подає 15 позицій окремих видань українською, англійською, німецькою, французькою та російською мовами в таких країнах: США, Канада, Австралія, Франція, Німеччина та Ізраїль. Здається тяжко знайти якусь іншу сучасну публікацію українською мовою, яка досягла б більшої популярності між українськими й чужинецькими читачами та живіший відгук в українській та чужинецькій пресі. В 1974 році в Канаді видано збірну есеїв Мороза в перекладі на англійську мову Івана Коляски у видавництві Пітер Мартін тиражем 20,000 примірників, під назвою «Репорт фром Берлія Р'єрв». На цю збірну появилася 20 рецензій у англійських газетах і журналах. В Торонті зорганізовано дві телевізійні та одну радієву програму з участю професора конституційного права Володимира Тарнопольського, який очолив канадський Комітет Оборони Валентина Мороза, відомого англійського соціолога, Пітера Редвеля, та недавно прибулого з СРСР адвоката Юрія Люрія. В Торонтоських газетах появилася стаття про Мороза пере таких визначних журналістів, університетських професорів та політичних діячів, як Джуді Лямерш, Джеймс Ейрс, Мортон Шульман та Пітер Вортінгтон. Коли в липні 1974 року Валентин Мороз розпочав голодівку у Володимирській тюрмі, українська молодь зорганізувала солідаризаційні голодівки під советськими амбасадями, де відбувалися багатотисячні демонстрації за звільнення Мороза, в яких часто брали участь також і державні представники поодиноких країн вільного світу. Заяви до советського уряду в

обороні Мороза підписували десятки тисяч Українців та велике число співгромадян інших національностей. Пригадаймо звернення Американської Асоціації Філософів з 9-го грудня 1975 року до Брежнєва, підписане 50 її членами; пригадаймо заяву канадських університетських професорів включно з президентом Торонтоного університету, чи відкритий лист, який появилася 9 червня 1976 року в монреальській газеті «Ле Девуар», підписаний 350 визначними діячами канадської науки; чи телеграму до секретаря ООН, Курта Вальдгайма, і Міжнародної Організації Здоров'я, яку підписало 10,000 людей і яку, з огляду на довгий зміст, канадська телеграфна агенція передавала два дні — від 8 до 10 червня 1976 року.

Коли 27 квітня 1979 року, внаслідок цих акцій та в результаті незламної постави самого Валентина Мороза, його звільнено й перевезено до США, Українці в цілому світі радісно вітали його як символ нескореної України. Вітала його вся українська громада, вітали його свої і чужі найвищі світські та церковні достойники, включно з президентами та прем'єрами держав вільного світу.

На зустрічі з молоддю в Нью Йорку 12 травня 1979 року, Валентин Мороз сказав: «Москва створила сильний стереотип, що мур, який вона спорядила, є непробиваний. І тепер ми бачимо — цей мур можна розбити. Ви вітаєте не мою особу, ви вітаєте свою перемогу».

Найбільшим і правдивим переможцем було Морозове слово. Воно пробило мури в'язниць, воно проникло в душу молодих людей і запалило їх до акції, воно спопуляризувало українську проблематику в світі, воно сконсолідувало довкруги ідеї боротьби за людські й національні права українського народу всю українську діаспору.

Перемога, однак, була тільки частинна. Звільнено Мороза, але там за дратами залишилося 122 зошити з рукописами його літературних творів. У своєму нарисі «Дев'ять годин у мертвому часі», написанім вже тут, на волі, й видрукованім у збірці «Тверді мелодії», Валентин Мороз згадує: «Я був не сам, був зі мною ще один в'язень, про якого я турбувався більше, ніж за себе: мої твори. Не знаю, як для інших, а для мене в тому, що я пишу, більше мого Я, ніж у мені самому, і доля моїх писань дорожча мені за власну долю. Кажу щиро, без перебільшення, що коли б хто сказав мені: візьми свої записи з собою, але відсидь ще три роки — я без вагання згодився б, хоч то три роки в пеклі». Валентин Мороз відмовився їхати на волю без своїх зошитів, але йому «викрутили руки й потягли по підлозі до авта». «В тих зошитах є готова книга про Василя Стефаника, там є повість, кілька оповідань, гуморески і маса матеріалу в чорному варіанті», — інформував Мороз пресу в Нью Йорку 7 травня 1979 року.

Варто було б, щоб Світове Об'єднання Українських Письменників «Слово» розпочало широко-закроєну акцію за звільнення з ув'язнення засуджених на смерть літературних в'язнів-творів не тільки Валентина Мороза, але й недавно загиблого в мордовському концтаборі поета, Василя Стуса, та всіх тих українських поетів і письменників, які через свої домагання свободи слова в Советському Союзі опинилися в

тюрмі, а їхні твори за ґратами советської цензури. Ті літературні твори — це духовні цінності, які належать українському народові і які повинні увійти в скербницю його культури. За них їхні автори заплатили велику ціну волі, здоров'я і навіть життя, і ми не сміємо про це забувати.

Тут, на свободі, після «тріумфальних в'їздів до еміграційних єрусалимів» Валентин Мороз категорично відмовився стати іконою, вмурованою до партійного іконостасу. Вільний Валентин Мороз повернувся до своєї правдивої ролі — письменника, редактора і викладача історії, щоб користуватися правом на свободу слова, за яке він боровся там, в ім'я якої він терпів довголітні тюрми й заслання. Тут він видає свій власний журнал «Анабазис», який висловлює його власний кут зору на різні питання нашого громадсько-і політичного життя. Тут він видає збірку спогадів «Тверді мелодії» та «Лекції з історії», як теж дописує до газет і журналів на літературознавчі та історичні теми. Здобувши науковий ступень доктора історичних наук у Вільному Українському Університеті, працює там кожного літа викладачем історії. В Торонті, Ошаві і Гемільтоні веде курси історії та української літератури, які відвідують багато молодих і старших слухачів. Часто влаштовує доповіді на різні актуальні теми та виступає як запрошений доповідач в багатьох різних університетських центрах США та Канади, спів-

працює з редакціями радіопередач, таких, як Сі-Бі-Сі, як репортер і коментатор. Про цей свій семилітній досвід на волі д-р Валентин Мороз розкаже вам у своєму слові сьогодні вечером.

На закінчення моєї доповіді я хочу тільки сказати, що Валентин Мороз на кожному місці підкреслює, що він перш за все український письменник і історик. Вже на першій своїй пресовій конференції в Нью Йорку 1979 року він заявив: «Я — автор, я не генерал, не організатор. Я буду писати. І щиро бажаю, щоб ці писання причинилися до консолідації української громади». Дай Боже, щоб це його бажання сповнилося, бо справа консолідації наших громадських і політичних сил є найбільш пекучою справою в нашому, розбитому різними партійними й конфесійними суперечками, еміграційному суспільстві. Треба конечно, щоб усі наші громадські й політичні діячі поставили ідею визволення нації та добро всього українського народу понад усі свої особисті і політичні амбіції, бо, як казали колись старі римляни, «салюс реї публіце супрема лекс есто».

Дай Боже, щоб слово Валентина Мороза даліше «підвищувало температуру горіння» і запалювало всіх нас до праці і боротьби за людські й національні права нашого народу та за його остаточне визволення.

The Toronto Sun

A KURELEK FOR HIS BIRTHDAY

Celebrated dissident

A virtually unknown painting by William Kurelek was unveiled in Metro last Sunday.

The occasion was the 50th birthday of Valentyn Moroz, a Toronto resident and former Ukrainian prisoner of conscience.

In September 1974, Moroz was half-way through his five-month hunger strike in the notorious Vladimir prison near Moscow. He was protesting against his unjust and inhumane incarceration.

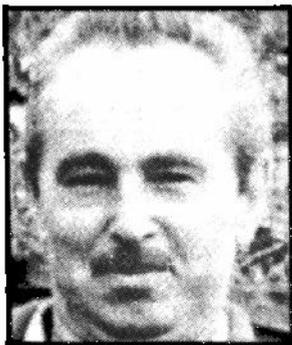
At the same time, outside the Soviet embassy in Ottawa, a group of Canadian students staged their own hunger strike in support of him.

One of the hunger strikers was Mykola Bidniak.

"I held out for a week before I lost consciousness . . . but there were others there who kept going for 22 days," Bidniak said at the birthday reception.

Bidniak, like Kurelek, is a Canadian painter of Ukrainian descent. He was born without hands and paints by holding a brush between his teeth.

William Kurelek himself was among the thousands

VALENTYN MOROZ
Prisoner of conscience

of people who walked past the hunger strikers, and he was so moved by the scene that he made it the theme of a painting.

"Thanks to Kurelek and others, I became a part of Canada while still in the Soviet prison. And it's very symbolic that I eventually became a Canadian citizen," Moroz said at the unveiling.

The large canvas, which portrays the demonstrators carrying signs and banners reading "Free Moroz" while the emaciated face of the dissident looks on, was on view until late in the evening.

Moroz was freed by the Soviets in 1979, lived in the U.S. for two years, then came to Canada.

Among more than two hundred guests at the reception at the Ukrainian Hall was Yuri Shymko, MPP for High Park-Swansea, who praised Moroz's work for CBC's Radio Canada International.

And Moroz replied his dream was eventually to have his own radio program.

"I think it's important to keep the Canadian people in touch with affairs in Ukraine and Eastern Europe in general.

"Particularly now that Gorbachev's polished manners and fashionable clothing are being mistaken in the West for liberal attitudes.

"In fact, the Soviet regime is cracking down on dissidents harder than ever, and the USSR is really moving towards a return to Stalinism," Moroz told the gathering.

Zygmunt Przetakiewicz

УКРАЇНСЬКА МОГИЛЯНСЬКО- МАЗЕПІНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

Високоповажаний пане Докторе!

У день сповнення Вам 50-ліття життя бажаю Вам ще більших успіхів на літературно-науковій і публіцистичній нивах та кріпкого здоров'я і ще довгих літ творчого життя.

Степан Радіон,

заступник Президента УММАН

Достойний д-ре Мороз, Дорогий Приятелю!

Я щиро вдячний Вам за запрошення на Ваш 50-літній Ювілей з дня народження. На жаль, не маючи змоги особисто прийти на цей Ювілей, я долучуюсь до всіх висловлених Вам побажань Вашими приятелями та молю Всевишнього Бога, щоб наділяв Вас кріпким здоров'ям ще не «многі-многі літа!..»

Вас не злякали ні психушки, ні тортури ворога. Ви гідно відстояли нашу Правду на судилищах Москви. Ваша незламна постава супроти ворога була незвичайним прикладом на той час для багатьох інших борців за волю України.

Та народ наш у важкій неволі і нам усім стати на фронт боротьби за визволення. Найважчий тягар боротьби спочиває на провідних одиницях, які в першу чергу відповідають за долю народу. Ваша роль на фронті боротьби ще не закінчена. Міняються лише її форми, зміст цей самий. Тому помимо всіх труднощів та перешкод перед Вами ще довгий шлях боротьби за волю України.

Щастя Вам Боже на наступне 50-ліття!

Ваш Степан Янковський
Вінніпер

LEON HORDYNSKY

Grosse Pointe Woods, Michigan — The Ukrainian community in Detroit commemorated the life and work of Ivan Franko with speeches and a concert here on April 12, 1986.

Ivan Franko (1856-1916) was remembered by key-note speaker Valentyn Moroz as the «poet of national honor» and as a brilliant thinker and writer.

The poet's work «Kamenari» was cited as an inspiration to the Ukrainian intelligentsia and nationalist revolutionaries as well, Moroz said.

This poem was later read by Andrew Liaty-schewsky. «Kamenari» means stone cutters in Ukrainian.

N. Maruschak-Snizyk read the prologue to the poem, «Moses» with good effect. The audience clapped, tears filling their eyes.

Then came a torrent of songs by Andrii Dobriansky and Christina Lypecky. Both shared a well-deserved limelight.

The event took place at the Parcels Middle School and was attended by 300 people.

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКА ЛІТЕРАТУРА В МАНІТОБЬСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

На запрошення Манітобського університету, заходами Центру українських студій, д-р Яр Славутич (професор-емерит Альбертського університету) недавно прочитав дві доповіді та провів один семінар на теми з українського письменства в Канаді. Перша доповідь була українською мовою, друга — англійською, а семінар проведено українською. Студенти брали участь в аналізі обговорюваних творів, а деякі з них виявили бажання писати магістерські тези й докторські дисертації саме на порушені проблеми.

Доповідач, який недавно випустив у світ свою «Анотовану бібліографію української літератури в Канаді, 1908-1983», розглянув канадське письменство українською мовою від Івана Збури, першого віршаря, з погляду жанрів і стилів — аж до сучасних модерністів Ірини Макарик і Марка Царинника. Його висновок: тутешнє письменство має всі ознаки національної літератури окремої нації в Канаді.

Центр українських студій у Манітобському університеті очолює молода й енергійна людина — Д-Р Наталія Апонюк, яка планує розбудовувати вивчення тутешнього письменства й фольклору. Крім цього центру, в університеті вже багато років існує відділ слов'янських студій, тепер під керівництвом д-ра Ярослава Розумного. Серед багатьох слов'янських курсів тут викладають українську мову й літературу різних періодів.

К. О.

ЧЕТВЕРТА ПОЖЕРТВА СЛАВУТИЧІВ

Вшановуючи свого предка, харківського правника Михайла Жученка (1840-1880), співзасновника й мецената Наукового Товариства ім. Шевченка, дід Яр, його син Богдан і дочка Оксана та внуки Богданко й Левко у грудні 1985 року подарували 4,000 (чотири тисячі) доларів Українському Інституту ім. св. Івана в Едмонтоні — для розбудови наукової бібліотеки.

Разом з трьома попередніми пожертвами (по одній тисячі доларів Пенсильванському університетові у Філадельфії, де Яр Славутич отримав докторат з української літератури, Шевченківській Фундації у Вінніпезі та Енциклопедії Українознавства у Сарселі), пожертви родини Славутичів становлять понад 7,000 (сім тисяч) доларів.

Пожертви родини Славутичів видаються щороку. До уваги беруться українські товариства чи наукові інституції, що найбільше потребують допомоги для розгортання своєї важливої праці.

Борис Мельник, директор
Інституту св. Івана

Valentyn Moroz: Lectures at UKU, Interviewed by Channel 10

Philadelphia, PA — When Valentyn Moroz agreed to deliver a two-part lecture on Ukrainian poetess Lesya Ukrainka at the Ukrainian Catholic University affiliate in Elkins Park, he got more than he bargained for. Midway through Wednesday night's lecture, a team from Channel 10 News arrived at the affiliate to hear the Ukrainian reaction to Mikhail Gorbachev's statement, televised earlier on that day.

Interviewer Ann Devlin asked the former dissident about his family in Ukraine and his feelings towards the Soviet leadership. Mr. Moroz expressed concern about his father, sister, and step-mother, and noted that such a catastrophe can happen readily in the Soviet Union because over there "human life is cheap."

Ann Devlin was accompanied by sound man Ralph Rodeo and camera man Pete Kane, who recorded and filmed the interview. Mrs. Devlin also spoke with Dr. Leonid Rudnytzky, who pointed out the blatant viciousness of the Soviets as typified by the events of the past few weeks. Channel 10 broadcasted the interviews on the eleven o'clock news.

Mr. Moroz returned to the podium without missing a beat. In his two-day presentation, Mr. Moroz examined the life and works of Lesya Ukrainka, truly a Ukrainian phenomenon. Brilliant as always, Mr. Moroz emphasized the little-known influence Lesya's mother Olena Bzilka exercised over her daughter. The works of Olena Bzilka, he said, serve as a prelude to the reading of Lesya Ukrainka.

A question and answer period followed the second session.

"AMERICA"

I. ДЕМ'ЯНЮК ВІРІТЬ У ПЕРЕМОГУ ПРАВДИ

Єрусалим, Ізраїль.—Іван Дем'янюк з Клівленду, тепер в'язень тюрми в Ізраїлі з максимальною охороною і телевізійними камерами, тій самій, у якій свого часу сидів гітлерівський кат Адольф Айхман, який допомагав А. Гітлерові „розв'язувати проблему жидів” в Європі, вірить у перемогу справедливості і в ізраїльське правосуддя.

„Я не вірю, щоб Ізраїль засудив мене невинного”, — пише Дем'янюк у листах до українців в ЗСА, дякуючи при тій нагоді усім українцям доброї волі, які допомагають йому матеріально і морально. Він заохочує українців писати до нього листи і каже, що відколи його справа стала „голосною” до нього стали писати люди з усіх кінців світа — свої і чужі, з різних міст

ЗСА і Канади, з також інших країн Заходу.

Він пише, що знаходиться під охороною трьох поліціянтів вдень і вночі. „Камери наставлені на мою кімнату, але це мене не дєнервує. Добре, що випускають мене на одну годину на двір, бо там я набираю свіжих сил”.

І. Дем'янюк згадує також про родину, яка хотіла б приїхати до нього на відвідини, але не мають грошей, які витрачено на оборону в американських судах.

„Духом не падаю, — пише він у одному з листів”, — вірю у свою перемогу так, як вірять у мою невинність багато людей.

Писати І. Дем'янюкові можна на адресу: John Demjanuk, Ayalon Prison, Ramla, Israel.

СВОБОДА

Holocaust memorial plans scrapped

Jewish survivors refuse to cite other victims

DENVER — Plans to erect a memorial to all the victims of the Nazi holocaust here will be scrapped because of dissention within the leadership of the Jewish Holocaust Awareness Institute, according to one of its members.

A monument dedicated to all victims of the Holocaust, including Poles, Ukrainians, Russians, Byelorussians and others, was to have been erected on the grounds of the Colorado State Capitol. But, because some Jewish Holocaust survivors in the institute felt it would be "indecent to place on one monument, side by side, nations who have to assume some responsibility for the crimes, and the victims," it was decided it would be in the best interests of Colorado if the monument was not erected at all, wrote Rabbi Stanley Wagner in a memo to state senators and Ivan Stebelsky of the State of Colorado Ethnic Committee.

There had been disagreements about the wording of the inscription on the

monument. While the ethnic committee members had agreed on a compromise inscription and Rabbi Wagner had tentatively approved, he was not able to prevail on some leaders of the Holocaust Awareness Institute to accept it.

"As you can well understand," the rabbi wrote in his memo, "there are some very deep wounds which the Holocaust 'survivors' have sustained and while they are prepared to admit that there are other victims of Nazi atrocities, none of those nationalities enumerated were killed because they were Poles, or Ukrainians, or Latvians, among others, while the Jews were killed because they were Jews. Thus, the inscription misses a very important point by lumping together all of the victims. While all suffered from man's inhumanity to man, the nature of the crime against man was quite different."

The inscription proposed by Ethnic Committee and agreed to by Dr. Wagner was to have read:

"This monument is dedicated to the memory of the 6,000,000 Jews who perished in the Holocaust at the hands of the Nazis and to the memory of

3,200,000 Poles, 3,000,000 Ukrainians, 1,750,000 Russians, 1,400,000 Byelorussians, 1,300,000 Yugoslavs, 400,000 Gypsies, 286,000 Greeks, 210,000 French, 200,000 Czechs and Slovaks, 121,000 Hollanders, 100,000 Balts, 44,000 Belgians and hundreds of thousand of others enslaved, starved, burned and killed by the Nazis."

Rabbi Wagner wrote that the annihilation of Jews could only have occurred if other nations participated.

"It may be true that every nation had collaborators and, indeed, there were Jews, too, who collaborated with the Nazis, nevertheless, the record reveals that 6,000,000 Jews could not have been annihilated without the active coopera-

tion of many of the peoples mentioned in the inscription."

It remains unclear, at this point, what action, if any, will be taken by the State of Colorado Ethnic Committee.

The memorial was to have been erected April 27, 1987, in accordance with a resolution passed by both houses of the state legislature.

THE UKRAINIAN WEEKLY

СТЕПАН ЖЕНЕЦЬКИЙ

НЕ-СВЯТИЙ СОЮЗ

Як відомо з історії, в 1815 році постав т. зв. «Святий Союз», членами якого були короновані голови всіх країн Європи, крім короля Англії і голови Католицької Церкви, папи Римського, ціллю якого було вдержати вічний мир в Європі, а насправді, щоб не допустити до творення конституційних держав. Цей союз перестав існувати з вибухом революції у Франції в 1830 році.

В наші часи заноситься на створення, а вірніше, він вже існує, як його називають «Не-святий» Союз, членами якого є дивні партнери: безбожна московська комуністична імперія і... Ватикан! Що такий, делікатно назвавши його, чудернацький «союз» існує, про це пише о. Алексіс, Уліссіс Флоріді в книжці під заголовком «Москва і Ватикан», яка нещодавно появилася накладом В-ва «Ардіс».

Автор, католицький священик, єзуїтського чину, італійського походження, твердить у цій книжці, що «східня» політика Ватикану, чи як він її називає, політика детанту (політика «мирного співіснування») з бльоком комуністичних країн, в головним чином з Московією, проходить вже від днів папства Івана ХХП, і як досі не принесла Католицькій Церкві жодної користі. Ця політика не тільки що послаблює становище католиків за залізною заслоною, але вона вже спричинилася до того, що тамешні переслідувані вірні вважають, що їх залишили напризволяще їхні натуральні союзники в Римі.

Єзуїт о. Флоріді, який працював з вітниками з советської Московії, наводить приклади, що походять головним чином з Литви і України. Але ті його твердження рівнож стосуються всіх інших країн московсько-комуністичного бльоку. Совето-московським ватажком, — пише автор, — вигідно і корисно провадити обопільні розмови з Ватиканом, бо Москва дослівно нічого Ватиканові не дає. І хоч о. Флоріді відверто не критикує Риму, проте з його писання виходить ясне заключення: або цей «детант» треба заперестати, або Ватикан повинен його провадити на більш реальній базі.

«Східня політика» Ватикану відзеркалює таку ж політику всього Заходу. Політика «детанту» була модна в 1960-х і 1970-х роках, але з сьогоднішнього погляду важко вказати на якусь користь з неї — принайменше для Заходу. Та цьому не має чого й ди-

уватися: коли одна сторона в переговорах почувається морально або зобов'язаною до правди і справедливості, а друга сторона ні, — тоді договір буде односторонній, корисний лише для одної сторони, хіба що ця угода буде дуже особливою, постійно перевірюваною, та яку можна зразу відкликати, якщо вона покажеться нездійсненною. Такою саме «детантною» була, і діє, «східня політика» Ватикану з Московією. Зі сторони Ватикану цей «детант» був неясний, нецілеспрямований і неагресивний.

Треба сумніватися, — пише о. Флоріді, — чи Церква, зв'язана мораллю і правами, може коли-небудь користати з договору неагресії з тоталітарною країною. Чи не було лекцією для Папи Пія ХП порозуміння з Гітлером? Цей Папа ніколи відкрито не нап'ятував нацистського режиму, незважаючи на його брутальну поведінку, бо він думав, що є краще вести якогось роду розмови з його проводирями, аніж жодних. Досвід показує, що якби Католицька Церква була відразу гостро виступила проти нелюдських дій нацистів, то це було б мало такий самий вплив на Гітлера, як і мовчанка. А чого добився Папа ПІЙ ХП своєю публічною мовчанкою і «тихою дипломатією»? Це було заплямлення його власного імені і опінії Церкви!

Така стратегія виходить із помилкового припущення, що завжди є краще говорити з лихом, аніж його поборювати. Переконливим доказом того є поступовання Світової Ради Церков (далі скорочено «СРЦ»). Ця наївна, в навіть шкідлива церковна установа прийняла в свої члени Московську Православну Церкву, вірячи, що тим вона в якийсь спосіб полегчить долю християн в Московії. Та насправді, тим вчинком СРЦ сама спричинила собі перешкоду в можливостях допомагати вірним у Советському Союзі. Ієрархія Московської Православної Церкви є цілковито залежна від совето-московського режиму і вповні виконує його розпорядки. Будучи членом СРЦ, Московська Православна Церква, може, і впливає на всі її намагання домогтися більшої свободи молитви для підмосковських християн. СРЦ не може вчинити щонебудь такого, що совето-московський режим уважатиме ворожим, щоб московські церковники не покинули членства в СРЦ. В такому випадку діалог відбувається за ціну існування єдності

СРЦ. А це не дає жодної користі ні СРЦ, ні християнам в московській комуністичній імперії.

Ватикан розумно зробив, що відмовився вступити в члени СРЦ, але його власна «східня політика» також не приносить кращих наслідків. Якими речевими поняттями можуть бути зміряні успіхи такої політики? Для прикладу візьмім такі досягнення: католикам в совето-Московії повинно бути дозволено поправляти їхні церкви і будувати нові, якщо таких потрібно; їм повинно бути дозволено навчання їхніх дітей і проповідувати релігійну науку для загалу; їм повинні дозволити друкувати і розповсюджувати їхні власні релігійні книжки і часописи, та молитися без перешкод. Автор пише, що, наприклад, в Литві ця «східня політика» Ватикану не виявляється корисно в жодній з вищенаведених ділянок. Від себе додамо, що також в Україні ця «східня політика» Ватикану з Московією не приносить жодних полегш для української Греко-Католицької Церкви.

Існують ще інші некорисні наслідки для Католицької Церкви в Советському Союзі з причини «детанту» Ватикану з Московією. Факт, що між Ватиканом і Московією ведуться розмови із-за чисто

прагматичних причин: багато католицьких активістів думають, що їм також вільно вести ідеологічний діалог (розмови) з марксистами. Можна бачити, які користі можуть мати з таких розмов марксиста, але ніхто ще не виявив, що католики скористали з таких розмов для себе. З таких розмов уже вийшла велика шкода для католиків в Латинській Америці: там посталла велика ересь, т. зв. «визвольна теологія», а в Нікарагуа вона (ересь) уможливило католицьким священикам давати оправдання безбожному режимові, який переслідує католицькі інституції. Як наслідок тієї «визвольної теології» Католицька Церква у ЗСА (Америці) розкололася на дві частини — таких, що її схвалюють, і таких, що її поборюють.

На закінчення — пару слів про автора тієї цікавої книжки: о. Алексіс Уліссіс Флоріді працював 15 років в редакції італійського єзуїтського часопису «Чівіл'я Каттоліка», отже є визначним теологом. Він дуже добре обізнаний зі справою переслідування християн, зокрема католиків, в совето-Московії. Автор є тієї думки, що найкращими знавцями, як боротися з тоталітарним режимом є люди, які є тим режимом переслідуванні, і вони повинні мати рішачий вплив на «східню політику» Ватикану.

SOVIET VILLAINS OMITTED

A flaw in Canada's search to uncover war criminals

BY RON VASTOKAS
and LUBOMYR LUCIUK

Mr. Luciuk is a post-doctoral fellow at the University of Toronto. Mr. Vastokas teaches anthropology at Trent University.

IN 1979, Joe Clark, who was then Prime Minister, set up a task force on alleged war criminals in Canada. One conclusion of the task force report, prepared by Martin Low, was that "even-handedness would require that any policy to deal with 'war criminals' should apply to any person regardless of where or when the wrongdoing took place."

Inexplicably, the present Government ignored this recommendation when it set up the Commission of Inquiry on War Criminals in February, 1985, limiting its mandate to the investigation of war criminals related to the atrocities of Nazi Germany. To Canadians of East European background, the decision to investigate only alleged Nazis is perceived as selective, even arbitrary.

In their view, the Soviet Union is as guilty of genocide as Germany, with which it signed a non-aggression pact in 1939. In the Baltic area, executions, massacres and deportations began during the first Soviet occupation in 1941 and continued when the

Soviet army returned in 1944.

In Lithuania, some 600,000 men, women and children, a quarter of the population, were shipped out of the country in sealed freight cars and, in the words of Soviet dissident author Alexander Solzhenitsyn, "tipped like dung into the frost-bound soil." A similar fate met half a million Estonians and Latvians and, in proportionately greater numbers, the people of Ukraine.

The Soviet secret police, the NKVD, masterminded these mass arrests and executions, set up the concentration camps and even pioneered the use of gas chambers, at Vorkuta in 1938. The NKVD was responsible for the massacres at such places as Katyn, Vinnytsia and Lvov, where a total of some 30,000 Poles and Ukrainians were executed.

Together with SMERSH killer battalions, the NKVD also liquidated many of the more than two million people forcibly repatriated to the Soviet Union in 1945 by the United States, Britain and Canada.

None of the men responsible for these atrocities has ever been brought to justice.

Despite these facts, the Ukrainian Canadian Committee and other East European organizations publicly expressed their support for the decision to establish the Des-

chenes Commission, believing that the Government would bring all war criminals, regardless of background, to trial in Canadian courts. Unfortunately, this position was not given much attention by the Canadian media.

The way the mandate has been interpreted has not allowed the introduction of evidence on Soviet war crimes, although there are lists of alleged Soviet war criminals available and some of them may well be living in Canada.

Since the Soviet Union and Nazi Germany were allies from August, 1939, to June, 1941, when many of the atrocities were committed, these lists should be investigated. The contention of Soviet spokesmen that only Nazi Germany can be held accountable for crimes of genocide, or that evidence of Soviet crimes against humanity is "fabricated by Fascist reactionary emigrés," is nothing more than disinformation.

Meanwhile, little thought or consideration seems to have been given to the concerns of the East European community by those who set up the inquiry, despite the fact that Mr. Low's report said, "most, if not all, the persons against whom accusations (of complicity in Nazi war crimes) have been

made came originally from Eastern Europe." There were no consultations with any of the East European communities before the commission was set up.

The question of how many Nazi war criminals might be in Canada appears to have been significant in creating the inquiry. Justice Minister John Crosbie, at a press conference announcing the commission, remarked that "they say there are 3,000 (war criminals) in Canada and we say, no, as far as we know there's no more than 30 or 40. Many groups do not believe the federal estimates . . . so by having this commission . . . this should put the matter to rest."

Regardless of numbers, many East European community leaders would agree with Professor Irwin Cotler, counsel for the Canadian Jewish Congress, that "if there is one Nazi living in Canada, that is too many," since many of their people also perished in the Nazi concentration camps. The position of David Matas, counsel for the B'nai B'rith, that "all war criminals . . . should be brought to justice" is even more acceptable, since all Canadians would agree that one Soviet war criminal living in Canada is also one too many.

However, the selective mandate of the commission, its focus on Eastern Europeans, particularly Ukrainians, the unsubstantiated allegations about thousands of war criminals to be found in these commu-

nities, and the decision to seek Soviet evidence of Nazi war crimes, have engendered a perception among many Canadians that the entire process is little more than a witch-hunt. A bitter controversy has also been fanned in the Jewish, Baltic and Ukrainian ethnic press.

A full-page advertisement in *The Globe and Mail* last Sept. 28, based on the Martin Low Report and asking, "Why Discriminate?" evoked a harsh reply in a Canadian Jewish News editorial. It charged that Canadians of East European origin and descent were "harboring" and "protecting persons in their midst who are accused of murder." A November issue of *Ukrainian Echo* contained a countercharge which read, in part: "You know and we know that a number of Jews worked willingly with the Soviets . . . when will we see your community admit to this?"

The tragic irony of all this is that the leading participants in the debate, Canadian communities of East European and Jewish origin, have both suffered repression and genocide. All came to this country to build new lives. Yet suggestions that an accord be reached between these groups have been frustrated by the anger generated by media coverage, which has revived old charges.

For example, according to Rabbi W. Gunther Plaut, one particularly sore point in Ukrainian-Jewish relations is "the accusation by many Jews that a Ukrainian SS division took part in vicious butcheries of Jews" in the Second World War. This claim

has been made before. In 1950, the Canadian Jewish Congress said it possessed "actual documentary proofs" of the Galicia Division's involvement in war crimes. The Ukrainian Canadian Committee asked that these documents be produced. They were not.

The controversy surfaced again last year and all the familiar innuendos were repeated. At least this issue has been resolved, for as Yves Fortier, counsel for the Commission on War Criminals, noted on Oct. 3: "I am pleased to put on the record . . . that if the only allegation against a resident of Canada is that he was a member of the Galicia Division, that is not an individual that we consider should be made the subject of an investigation."

If the mandate had not been so selective and if careful attention had been paid to the complexities of this issue by the media, then the controversy that now envelops this inquiry might have been avoided or diminished. Again, Mr. Low's report presciently said that "there is . . . a serious problem of perception and definition which would have to be resolved in the development of any policy to deal with 'war criminals' in Canada."

It is hoped that once the inquiry has completed its investigation, some four months hence, the matter should "be put to rest," as Mr. Crosbie said.

THE GLOBE AND MAIL

Prisoners at the notorious Buchenwald concentration camp manage a smile on day of freedom in 1945.

From Russia with hype

Last weekend, every newspaper TV magazine featured Peter Ustinov on the cover. Television magazine editors had, it seemed, unanimously decided that the CTV mini-series *Peter Ustinov's Russia* was worthy of cover attention.

The Toronto Sun cover told viewers "Peter Ustinov: Don't go to Russia without him." Inside the magazine our reviewer gave readers a jolly capsule view of the series complete with an anecdote about an American woman in a black satin pant suit and a rhinestone snood who Ustinov encountered outside a Leningrad hotel.

The woman told Ustinov that she disliked the Soviet Union. He mimicked her American drawl in a nasty piece of transparently anti-American rhetoric. The point he seems to have been making is that anyone wearing a rhinestone snood had *ipso facto* the wrong attitude to life. One was immediately tempted to paraphrase George Orwell and remind Ustinov that a person may be right even though she dresses inappropriately.

Ustinov is an intriguing case of an actor best known through his acting work. My one encounter with him was a few years ago, briefly, when he was doing some work for UNICEF. To this day, his films delight me. But it took only a few minutes of conversation with him to discover the thrust of his political views.

By now Ustinov's attitude to the Soviet Union is a matter of record. It would be wrong to suggest that Ustinov is an agent of influence for the Soviet Union — and there is not to my knowledge a shred of evidence to suggest that he is — but it is not at all inaccurate to say that his ideas and approach are those of an apologist for that country.

The mini-series *Peter Ustinov's Russia* is a splendid example of his approach. This is an historical travelogue of the Soviet Union which could have been funded by the USSR's department of tourism — rather than American Express and Canadian big business who, ironically, did pay for it.

The series is brilliantly packaged by producer/director John McGreevy, an anglo-Canadian who has always struck me as a perfectly apolitical man, intent only on making good documentaries. In the documentary business, as in anything else, you look for a marketable product and Ustinov is certainly that. I can only congratulate McGreevy on the direction, editing and dramatic portions of the documentary.

Last Sunday night we saw a land of happy smiling people, lovers walking hand in hand, hockey players, devoted church-goers, a revival of spiritualism, a land which, as Ustinov tells us, has more often been occupied than been an imperialist power itself.

Inaccuracy apart, this will be cold comfort to the Lithuanians, Estonians, Latvians and Afghans. It will be of little comfort to the Ukrainians to see Ustinov in Kiev — the city in which my grandparents were born — talking in this documentary of the Soviet Union as a country of hundreds of lan-

BARBARA AMIEL

guages and neglecting to mention that people are in jail for trying to teach their children in the native language of the Ukraine.

Viewers watching footage of young people in church are not told — in this segment at least — of the removal from the Russian Orthodox Church of priests who would not conform to Communist party politics and their subsequent replacement by party-approved clergy. Of course, it may well be that in spite of this, there are more genuine religious believers going to church in the Soviet Union these days. After all, in Canada a lot of decent believing people go to church in spite of the replacement of the religious ethos by the secularism of Bishop Remi de Roo or the United Church's manifestos.

Ustinov reminds us of the prejudices of western politicians and reporters whom he believes falsely see the Soviet Union as a country of automatons manipulated by a cold state. Sometimes his own

film footage contradicts his cheery assertions. The spectators at a hockey match do look like frightened, careful automatons, with one or two people in place smiling on cue.

In fact, we don't need Ustinov to tell us that the Soviet people are just like us — in the sense that they care about their kids, their homes, their nation, like to smile, dance, play and sometimes believe in God. Whoever would believe differently? It is the Soviet system that is so different and in totalitarianism, the system, alas, is larger than the geography or spirit.

But why did all the Canadian papers embrace this series so warmly? Probably, because the people who

review television are more adept at reviewing *Mork and Mindy* or the latest pop special — which is not a criticism of such talents, only a recognition of their limitations. There certainly is a cover story to be done on this series, but not the ones that were done.

In Toronto there was a private party held for the first episode of this series, with Ustinov present. The show was applauded by people who, with the exception of a few quietly horrified guests, seemed unable to comprehend that given the same techniques, a very nice show about the Third Reich could have been filmed in Germany in the spring of 1940.

It was only a week or so ago that Anatoly Shcharansky walked to freedom. Behind him lies a country of barbed wire, repression and prisons that are filled with people who are there only because they wanted the right to be Baptists, to be Jews, to emigrate, to speak, to be free.

Today's travel tip: For their sake, don't learn about the Soviet Union from Peter Ustinov.

PETER USTINOV
The wrong teacher

HOUSE OF COMMONS
CHAMBRE DES COMMUNES
CANADA

To

VALENTYN MOROZ

As the Member of the House of
Commons for Parkdale-High Park
may I extend my most sincere
congratulations on your becoming
a Canadian Citizen.

Andrew Witer
Andrew Witer, M.P.

ПОЖЕРТВИ НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

«АНАБАЗИСУ»

Від 1 квітня до 1 липня 1986 р., в доллярах.

КАНАДА

Куп'як Д. — 100, Коржанівський В. — 7, Дзерович А. — 9, Фіцик К. — 4, Мкцук П. — 64, В. Т. — 20, Максимець М. — 10, Кочерга І. — 10, Коломицький І. — 20, Похмурський Й. — 10, Болюбаш В. — 24, Халаленко В. — 8, Остринська Л. — 4, Романюк С. — 4, Мельник Б. — 4, Яворський С. — 8, Чопик В. — 4, Щербанюк Л. — 14, Романюк М. — 4, Моклович Т. — 4, Власюк Е. — 34, Навцюк П. — 100.

БЕЛЬГІЯ

Дерев'янка І. — 9.

АВСТРАЛІЯ

Строцький Я. — 6.

ЗСА

Підлуська Г. — 4, Шимків Е. — 6, Моряк А. — 10, Кісенко Я. — 6, Яким Е. — 22, Загачевський Е. — 6, Медвідь І. — 6, Пісоцький С. — 6, Зелівко А. — 10, Павлович О. — 16, Лобос Р. і Е. — 30, Хім'як П. — 11, Слюзар О. — 11, Стрільбицький А. — 6, Цапар П. — 36, Борис І. — 6, Челак В. — 10, Данчук Л. — 9, Котенко Володимир — 16, Кокодинський О. — 11, Андре М. — 11, Кочержук С. — 36, Коваль П. — 6, Ікавий Й. — 6, Процюк Л. — 4, Запаренюк Б. — 21. «Діловий Комітет» — 50, П. і В. Євич — 16, Шевцова В. — 10, Власюк Г. — 10, Лазуренко С. — 10, Жданів О. — 20, Розмай О. — 10, Муж Я. — 20, Биковець О. — 10, Тимошенко Л. — 6.

ЗМІСТ

Відкритий лист до Курта Вальдгайма	5
Двадцять п'яти	5
Валентин Мороз. Проект Століття	6
Драбина до неба	14
Валентин Мороз. Кілька думок про «Радіо Свобода»	16
Чорнобиль	20
Vera Moroz. The «matter» of books	22
Петро Одарченко. Христити, ане хрестити ...	24
Стефанія Гурко. По семи роках... ..	26
Zygmunt Przetakiewicz. A Kurelek for his Birthday	30
Четверта пожертва Славутичів	31
Степан Женецький. Не-святий Союз	33

